

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SIDEN SAXO

UDGIVET AF
STATENS ARKIVER

NR. 2, 21. ÅRG. 2004

Kongebrev, skitse af shôgun
og kejserbrev

Middagen på Skaføgaard 1894

Hvorfor folkekultur?

Frie kvinder og slaver
i Dansk Vestindien

STATENS ARKIVER

SIDEN SAXO

Magasin for
dansk historie

Nr. 2
21. årgang 2004

Distributør:
Syddansk Universitetsforlag

Redaktører:
Ole Magnus Mølbak Andersen (ansv.)
Lars B. Struwe

Redaktionspanel:
Poul Olsen
Steen Ousager

Lay-out:
Anne Charlotte Mouret, UniSats

Tryk: Narayana Press

ISSN: 01 09 6028

Abonnement:
Tegnes ved henvendelse til
Syddansk Universitetsforlag,
Campusvej 55, 5230 Odense M,
Tlf. 6615 7999,
www.universitypress.dk

Gironr.: 8042020

Årgang 2004 kr. 175. Løssalg pr. nr.
ved forsendelse kr. 60. Udlandsabon-
nement årgang 2004: Kr. 200.

Distribution:
Avispostkontoret, til hvem flytning
meddeles.

Siden Saxo udkommer 4 gange årligt.

Forside:
Kort over Yokohama, 1871.

© Copyright:
Siden Saxo 2004

»Japaneserne ere det høfligste Folkefærd under Solen«

Sådan skrev den unge dansker Edouard Suenson da han i slutningen af 1860'erne ledsagede den franske flådechef, Roze, under et længere besøg i Japan. Suenson oplevede på nærmeste hold shōgunatets sidste tid, og hans beskrivelser i »Skitser fra Japan« (1869–70) er en enestående kilde til belysning af Japans udvikling i perioden. Suenson kom i Osaka endda i audiens hos den sidste shōgun, og den ære er han efter al sandsynlighed den eneste dansker, der har opnået. I artiklen *Kongebrev, skitse af shōgun og kejserbrev* fortæller Yoichi Nagashima om denne og andre spændende historier om dansk-japanske kulturelle forbindelser i perioden 1600 til 1873. Og der var på alle måder langt til dette solens rige langt mod øst.

Vi skal dog også mod vest – nemlig til De Dansk Vestindiske Oer – hvor slaveri var dybt integreret i de lokale samfunds sociale strukturer. Man skelnede mellem slaver, der næsten alle var sorte, og frie, der næsten alle var hvide. Men frie sorte, fattige hvide og frie kvinder var besværlige at passe ind i det tydelige skel mellem sorte slaver og hvide herrer. Og det gav anledning til problemer og ikke få juridiske tvister. Gunvor Simonsen beskriver i artiklen *Frie kvinder og slaver i Dansk Vestindien* disse forhold indgående, og vi hører bl.a. om, hvordan slavekvinden Helena kom op at toppes med den magtfulde frimulatinde Nancy Rollin.

Begreberne 'kultur' og 'folkekultur' bruges i dag af skolebørn med den største naturlighed. Men sådan har det ikke altid været. For to-trehundrede år siden betragtede eliten i Europa deres egne synspunkter, skikke og smagsbegreber som værende de eneste sande. Og det var ud fra disse, at andre mennesker blev vurderet. Men med oplysningstiden begyndte intellektuelle at interessere sig for, hvad det var, der gjorde grupper af mennesker forskellige, og hermed opstod kulturbegrebet. Palle Ove Christiansen fortæller i artiklen *Hvorfør folkekultur?*, hvordan idéerne om folkekulturer opstod, og hvad de førte til. I Danmark var N.F.S. Grundtvigs søn, Svend Grundtvig, en af pionererne i den bevægelse, der med tiden førte til oprettelsen af Dansk Folkemindesamling, som netop har fejret 100-års jubilæum.

Folkekultur var næppe noget diskussionsemne på herregården Skaføgaard på Djursland den 29. juni 1894. Det var i en periode, hvor de konservative forsøgte at beholde magten, mens bondepartiet Venstre stormede frem. Ejeren af Skaføgaard var regeringschefen, Jacob Brønnum Scavenius Estrup, som bestemt ikke var nogen tilhænger af udsigten til parlamentarismens indførelse. Asser Amdisen beskriver i artiklen *Den sidste nadver – om en herskabelig middag på Skaføgaard i 1894*, hvordan tiden og den politiske udvikling gik den aldrende Estrup imod. Og kongens besøg denne jumidag var måske et tegn på, at Estrups rolle i dansk politik var ved at være udpillet.

Som om alt dette ikke var nok, byder vi også på bognyt og sporgekassen, der denne gang handler om straffefanger og om at se kongen spise! På bagsiden fortsætter serien om fund gjort i Statens Arkiver. Denne gang handler det om en kunstfærdig falskmønter fra Ostjylland.

Vi ønsker læserne god sommer og god læselyst.

Lars B. Struwe og Ole Magnus Mølbak Andersen, redaktører

Kongebrev, skitse af shōgun og kejserbrev – glimt fra de dansk-japanske kulturelle forbindelser 1600-1873 Af Yoichi Nagashima	4
Frie kvinder og slaver i Dansk Vestindien Af Gunvor Simonsen	16
Hvorfor folkekultur? Dansk Folkemindesamling 100 år Af Palle Ove Christiansen	24
Bognyt	30
Spørgeskassen	32
Den sidste nadver – om en herskabelig middag på Skaføgaard i 1894 Af Asser Amdisen	34

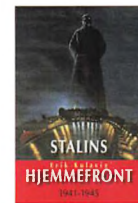
Kongebrev, skitse af shōgun og kejserbrev side 4

Frie kvinder og slaver i Dansk Vestindien side 16

Hvorfor folkekultur? side 24

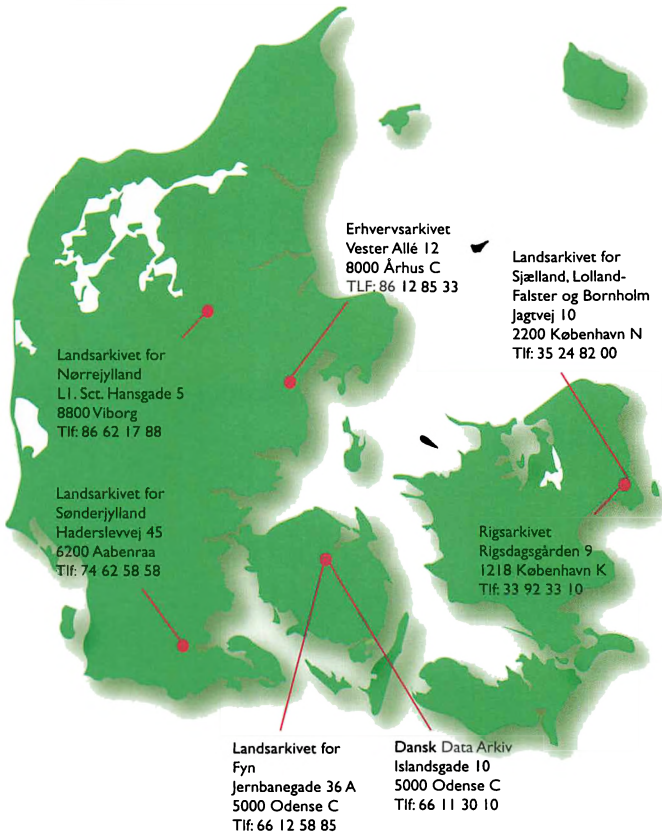
Bognyt side 30

Spørgeskassen side 32

Den sidste nadver side 34

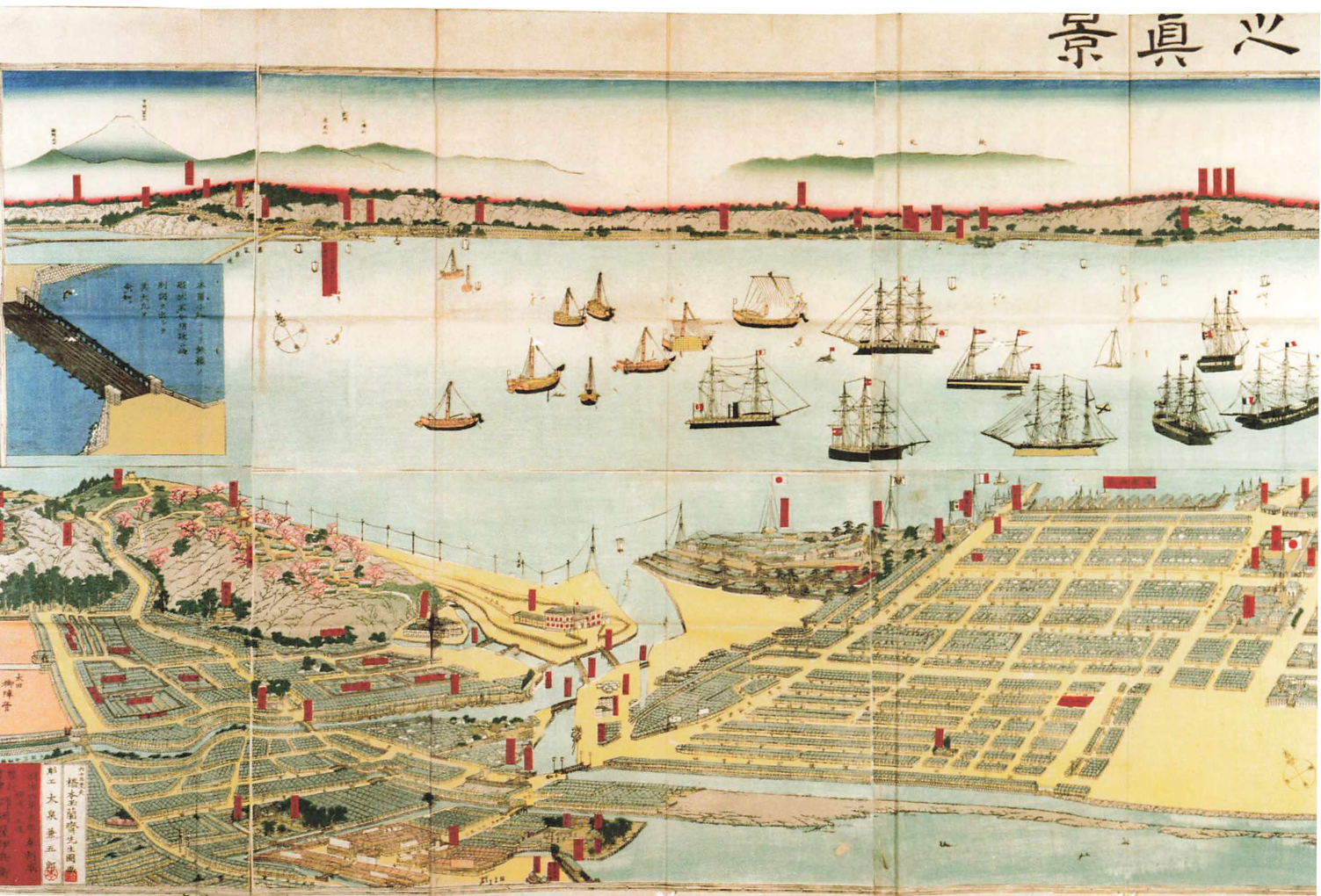

Siden Saxo udgives af Statens Arkiver.

Statens Arkiver består af Rigsarkivet, fire landsarkiver, Erhvervsarkivet og Dansk Data Arkiv. I Statens Arkiver opbevares de statslige myndigheders arkiver, godsarkiver, mange kommunearkiver samt et stort antal private person-, institutions- og erhvervsarkiver.

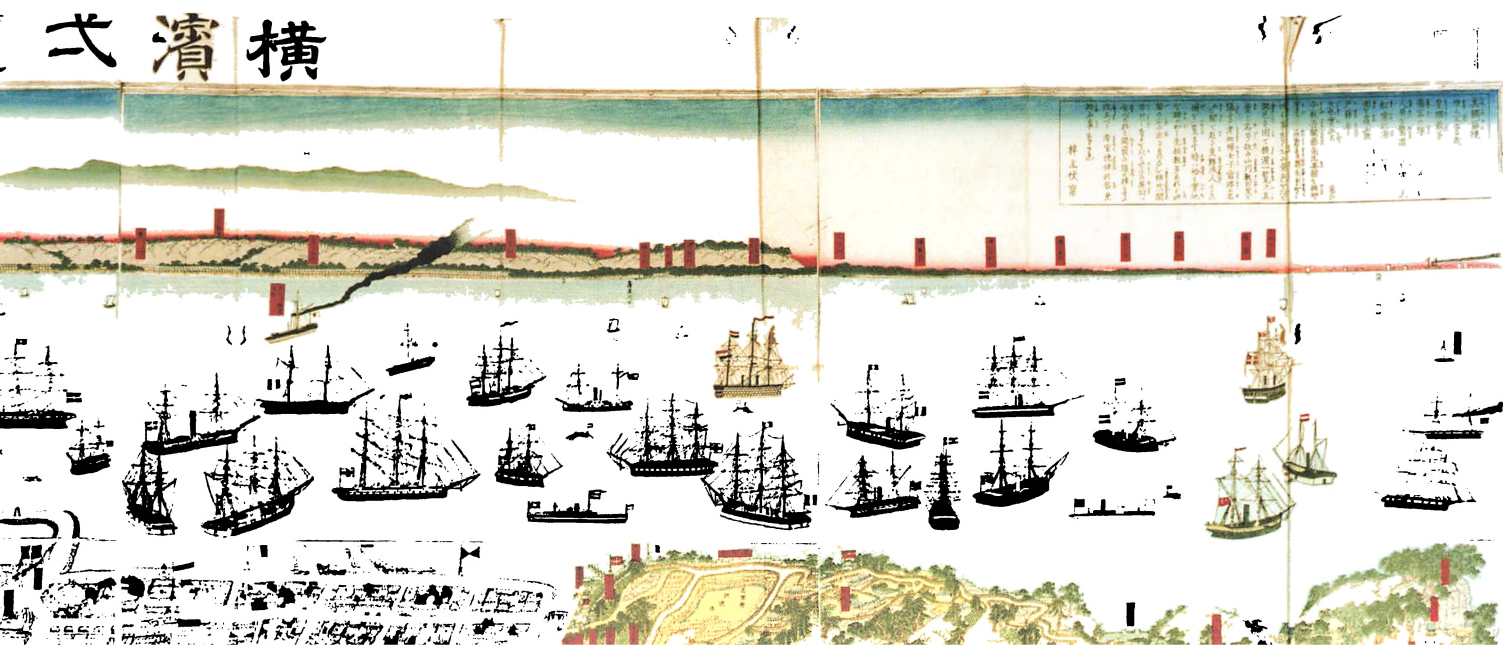
Kongebrev, skitse af shôgun og kejserbrev

– glimt fra de dansk-japanske
kulturelle forbindelser 1600-1873

Japan står for mange som indbegrebet af det fremmede og det anderledes. Helt frem til midten af 1800-tallet var landet da også næsten helt lukket af fra resten af verden. Alligevel forsøgte Danmark at etablere handelsforbindelser med riget i øst. I begyndelsen gik det ikke så godt, men i 1854, efter ophævelsen af isolationspolitikken, kom der skred i samarbejdet. Og enkelte danskere kom endog rigtig tæt på de japanske magthavere.

Panorama over Yokohama, 1871.

Kongebrevet der forsvandt

Som et led i Christian 4.s merkantile ekspansionspolitik blev Japan i begyndelsen af 1600-tallet genstand for danskernes interesse. Med Hollands succes som forbillede kastede Danmark sig ud i den ostindiske handel og blev den sjette europæiske nation, der sendte folk til Østen, hvor Portugal, Spanien, England, Frankrig og Holland i forvejen drev handel. Christian 4.s udadvendte og profitsøgende økonomiske politik udmundede således i oprettelsen af Det danske Ostindiske Kompagni i 1616. Lige fra starten var det nemlig planen, at kompagniet skulle nå frem til Japan for at handle.

Forberedelsen havde taget tid, men i 1618 lykkedes det til sidst at sende det første danske skib til Østen. Trods adskillige vanskeligheder undervejs blev Tranquebar med fæstningen Dansborg etableret på Coromandel-kysten i Østindien i 1620 som et centrum i Danmarks ostindiske handel, som siden da udfoldedes, om end med skiftende held.

I september 1636 ankom to skibe fra Danmark til Tranquebar, og den første guvernør, Roland Crappé, blev afløst af Behrent Pessart. Ligesom sin forgænger var Behrent Pessart også hollænder, uddannet i det hollandske kompagni og en erfaren og professionel handelsmand, som en overgang også havde beskæftiget sig med handel med Japan. Desværre havnede Pessart i en uheldig og til sidst skæbnesvanger situation, og hans embedsperiode 1637-1643 endte med en kæde af fiaskoer, kaos og frustration. Han kom endda til at sidde i fængsel til sidst.

Da Willum Leyel endelig nåede Tranquebar i 1643 som ny chef, fandt han Tranquebars tilstand under al kritik. Pessart blev straks afsat som guvernør. Men ikke uden dramatik. Pessart stak af fra Leyel, der havde krævet regnskabsafregning af ham. Leyel udstedte en arrestordre på ham. Men det lykkedes på forunderlig vis for Pessart at flygte fra Leyel i 1644, og han sejlede af sted med Japan som mål. Som ladning havde han 30.000 rokkeskind, der var særligt efterspurgt i Japan. Men hans skib blev opdaget og opbragt i Malaccastrædet af hollænderne, og mandskabet blev sendt til Batavia, hvor det kom til en retssag. Selv om han vandt sagen, blev hans rokkeskind konfiskeret, og han blev tvunget til at deltage i spionage mod spanierne.

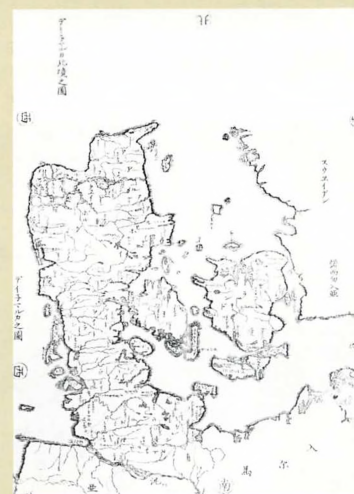
Men inden operationen for alvor blev sat i gang, døde Pessart på vej mod Manilabugten, idet han og folkene på skibet blev overrumplet af indfødte krigere og dræbt af pile. Med Pessarts død forsvandt den spinkle mulighed for, at et dansk skib skulle nå til Japan for første gang i historien. Ganske vist var Pessart en lejet guvernør af hollandsk afstamning og ikke dansker, men det var trods alt takket være denne drukkenbolt, at japanerne kom til at høre om kongeriget Danmark og danskerne.

Lige siden oprettelsen af Det hollandske Ostindiske Kompagni i 1602 førte hollænderne en yderst aggressiv politik i kampen mod Portugal og Spanien i de asiatiske farvande. De havde allerede i midten af 1620'erne trængt englænderne ud af Asien-handelen; siden forsøgte de også at trænge portugiserne og spanierne ud ved enhver lejlighed, der bød sig. I 1641 lykkedes det for dem at erobre hovedsædet for portugisernes Asien-handel, Malacca, og året efter, i 1642, angreb de den spanske base på den nordlige del af Taiwan for derved at skaffe sig fuld

Japanernes billede af danskere.

Illustration fra opslagsværket *Bankoku jinbutsuzo* fra 1720.

Japansk kort over Danmark.

Illustration fra *Kutsuki Masatsuna* fra 1789.

Man kan læse meget mere om disse og andre historier i Yoichi Nagashimas værk *De dansk-japanske kulturelle forbindelser 1600-1873*, som i december 2003 udkom på Museum Tusulanums Forlag. Yoichi Nagashima arbejder p.t. videre med andet bind, som skal dække perioden 1873-1915.

kontrol over de asiatiske farvande. Dertil kom så deres monopol på Japan-handelen i kolvandet på Tokugawa-shogunatets lukning af landet i 1639.

Det var under disse forhold, at Behrent Pessart i 1644 forsøgte at flygte til Japan. Det var indlysende, at han på ingen måde kunne have fået lov til gå i land i Japan som dansker, selv om det skulle være lykkedes for ham at nå så langt som til at ankomme til Japan under hollandsk flag. Hollænderne havde lige siden 1638 betragtet Pessart som en fjende, og de holdt nøje øje med hans aktiviteter. De havde med stor grundighed sørget for, at danskerne ikke skulle komme i nærheden af Japan. Allerede i 1639 udtalte en japansk lensherre: »Hvis danskerne kom til Japan, skulle de blive forhørt mistænksomt og på det strengeste. De ville ikke få lov til at handle; de ville blive beordret til aldrig at komme igen og derefter bortvist.«

Efter Christian 4.s død i 1648 gik Tranquebar en barsk tid i møde. Christian 4.s efterfølger, Frederik 3., forsøgte i 1651 at sælge byen til kurfyrsten af Brandenburg, men forgæves. Uden opbakning fra moderlandet var Tranquebar i en elendig forfatning. Mens Det hollandske Ostindiske Kompagni florerede på Japan-handelen, fungerede det danske kompagni i Tranquebar ganske svagt. I 1660'erne påbegyndte man imidlertid en befæstning af Tranquebar. Da *Færø*, det første skib fra Danmark, ankom efter en 26 år lang pause i 1669 på baggrund af Danmarks forbedrede økonomi efter afslutningen af krigen mod Sverige 1657-60, blev befæstningen af Tranquebar færdiggjort. Fregatten *Færø* sejlede videre til Java, hvor en last peber blev taget om bord. Med denne last sejlede *Færø* hjem til København i 1670.

Dette var startskuddet til nye tider i den danske ostindiske handel, og i 1670 blev Ostindisk Kompagni genoprettet. 28. november samme år blev en ny oktroj (handelsprivilegium) underskrevet af den nye konge, Christian 5., der var kommet på tronen i februar, og kompagniet fik 40 års eneret på den ostindiske handel. Den danske aktivitet i Asien blev i løbet af de følgende 50 år endelig profitabel og overskudsgivende.

Hollænderne hilste dog ikke det fornyede danske kompagni velkommen. Selv om den danske andel af den samlede omsætning i Asien-handelen var ubetydelig, var danskerne alligevel en konkurrent for hollænderne. Le Maire, den hollandske gesandt i Danmark, rapporterede 24. januar 1671 hjem om kompagniets stiftelse. Hollænderne fulgte opmærksomt kompagniets udvikling, netop fordi man vidste, at danskernes gamle planer om at oprette handel med Kina og Japan var blevet aktuelle igen.

Da *Fortuna* i 1674 sendtes afsted mod Østasien, medbragte man kongens introduktionsskrivelser, som de danske skibe skulle overbringe til Kina, Japan og Tonchien [Tonking]. Brevet til Japan indledes som følger:

»Vi Christianus Quintus [Christian 5.] tilbyder den stormægtige og højbaarne fyrste og herre kejseren af Japan vores kongel. hilsen og venskab. Stormægtige, højbaarne fyrste og kejser, Som det store og berømmelige navn Eders Majestæt ved sine høje dyder, samt priselige belevenhed, mildhed og retfærdighed udi regeringen sig over al verden har indlagt, er saavidt bleven udbredt, at man endog udi yderste Europæ [Europas] hjørner og udi disse vore nordiske kongeriger og lande deraf noksom ved at sige. Så har vi af saadan Eders

Majestæts højlovlige rygter fattet saa sær attraa og begærlighed med Eders Majestæt i kundskab, venskab og forbund at indtræde.»

Den sidste shōgun, Tokugawa Yoshinobu, med profil øverst til venstre. 1867.

Det fortsætter videre, at det ville være godt, hvis de to riger kunne slutte venskab. Og da de nu engang ligger så fjernt fra hinanden, vil det bedste middel til at pleje venskabet være at omgås i skibsfart og handel. Da Danmark har en koloni i Østindien, har den danske konge befalet at sende et skib fra nævnte koloni, eller fra det danske kontor i Bantam, til Japan for her at fremføre forsikringer om den danske konges velmenende venskab med kejseren »og tillige efter Eders Majestæts behag nogen handel og købmandsskab med Eders Majestæts undersætter begynde og iværkstille.« Man beder om, at kejseren vil beskytte de danske undersætter, »saaledes at de med ro og sikkerhed deres ringe handel og negotie kan drive og efter forrettet ærinde deres hjemrejse ubehindret fortsætte.« Det loves også, at danskerne skal sende kejseren nogle af deres lands rariteter som gave. På kopien bemærkes, at alle kejserlige navne og titler i originalen var skrevet med forgyldt skrift.

Nyheden om de danske planer om et handelsfremstød nåede shogunatet via et hollandsk nyhedsblad *fitsetsugaki*, som blev afleveret 5. juli 1675. Danmark nævnes i bladet på følgende måde:

宗真之寛文清積

Edouard Suenson. Det Kgl. Bibliotek.

»Med hensyn til Danmark, så nåede et lille [dansk] skib med Errenst van Hogenhoeck (tidligere ansat som 'sekondperson' [næstkommanderende] her [Deshima i Nagasaki] i vort kompagni) til Bantam for ca. tre måneder siden. Skibet skulle oprindeligt sejle hertil [Nagasaki] via Fuchou, men da skibet i mellemtiden kom i stor gæld i Bantam, blev rejsen til Japan opgivet for i år; skibet blev opfordret til at vende tilbage til Tranquebar. Efter hans ihærdighed at dømme, vil han sikkert uden problemer sejle hertil via Fuchou [i nær fremtid].«

Errenst van Hogenhoeck sikrede sig således hollændernes bevågenhed i et stykke tid. Og ikke nok med det. Som svar på en forespørgsel fra guvernøren i Nagasaki gav shōgunatet året efter, i 1676, en klart afvisende instruks, som skulle anvendes i tilfælde af, at det omtalte danske skib skulle dukke op. Shōgunatets svar på forespørgslen er som følger: »Der skal tages de samme forholdsregler som blev anvendt over for det engelske skib, og gives meddelelse herom til os.«

Det omtalte engelske skib er *Return*, der ankom fra Bantam til Nagasaki i 1673 i håb om at genoprette handelsforbindelse med Japan. Skibet fik 20 dage til at forlade Nagasaki. England blev derved definitivt udelukket fra det japanske marked. Ligeledes var vejen til Japan med shōgunatets svar omhyggeligt lukket for Danmark, uden at noget dansk skib var dukket op, og uden at Danmark vidste det. Af det hollandske nyhedsblad fra 1676 fremgik det, at Hogenhoeck døde samme år i Bantam. Christian 5.s brev til Japans kejser (shōgun) nåede således aldrig frem.

Skitse af den sidste shōgun

Pax Japonica eller *Pax Tokugavana* varede længe indtil 1854, hvor Japan blev tvunget til at ophæve sin isolationspolitik og åbne landet for udlandet. I mellemtiden tog Martin Spangberg til Japan i 1739 som kaptajn i Vitus Berings ekspedition uden selv at gå i land af frygt for japanernes berygtede behandling af vesterlændinge. Kontreadmiral Steen Bille aflagde et spontant og ganske kort besøg i Japan i 1846 for at vise Dannebrog for japanerne på sin vej til Hawaii i forbindelse med verdensomsejlingen med *Galathea*. Om bord på et russisk skib besøgte William Carstensen Japans urolige hovedstad i 1859 efter åbningen af landet. Men ingen dansker har haft så unikke oplevelser under sit ophold i Japan som Edouard Suenson.

Suenson havde som ung løjtnant gjort tjeneste i den franske flåde i Kochinkina (Sydvietnam), før han fik ordre til at tage til Japan i sommeren 1866. Da var han kun 24 år gammel. Her blev han udnævnt til ledsagende officer for den franske flådechef Roze og kom til at opleve de interne omvæltninger i Japan, som havde været lukket for omverdenen i over 200 år. Japan var blevet tvunget til at åbne sig i 1854, men i kolvandet opstod uroligheder i landet, og de vestlige stormagter var indblandet i konflikterne. Frankrig støttede, i modsætning til England, Tokugawa-shōgunatet, og som deltager i de franske aktiviteter iagttog Suenson shōgunatets sidste år på nært hold. På denne måde blev Suenson den første dansker, der kom til at opholde sig i Japan i længere tid, og han skrev erindringer om sit møde med japanerne i »Skitser fra Japan« (1869-70). De blev oprindeligt offentliggjort i tidsskriftet *Fra Alle Lande*, men aldrig udgivet i bogform i Danmark.

Ud over at have oplevet rivaliseringen mellem Frankrig og England på sin egen krop, var den unge Suenson til stede ved adskillige historiske møder og begivenheder i Japan. Han mødte således den kun 14-årige prins Tokugawa Akitake, der var på vej til Frankrig som shōgunens udsendte repræsentant ved Verdensudstillingen i Paris i 1867. Suenson ledsagede også den franske minister, Léon Roches, og Roze til audiens hos den nye og sidste shōgun, Tokugawa Yoshinobu, i Osaka. Han fik endda den ære at overvære Roches' møde med shōgunen som medlem af Rozes følge, da shōgunen modtog konsulerne fra de fire stormagter – England, Frankrig, USA og Holland.

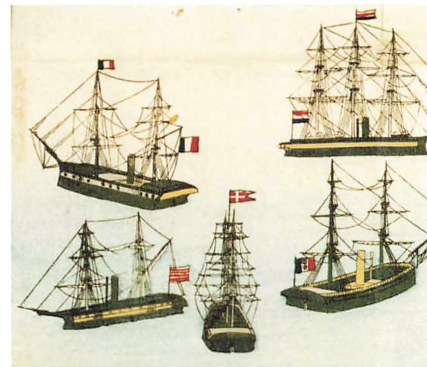
Det er dog ikke alene hans insider-reports fra officielle lejligheder, der gør hans beretninger spændende. Ind imellem sine pligter havde han også lejlighed til at studere livet både i Yokohama og omegn, samt i Kobe, Osaka og Nagasaki, og hans unge og nysgerrige blik registrerede den anspændte tid i Japan så nøgternt, at hans skildring af de japanere, han havde mødt, blev helt fordomsfri og jomfruelig frisk. Ganske vist brugte han til tider den schweiziske konsul Rudolph Lindaus rejsebeskrivelse *Un voyage autour du Japon* fra 1864 som kilde og referenceramme, men han satte spørgsmålstejn ved stereotype måder at se Japan og japanerne på.

Suensons beretninger udmærker sig ved, at hans opdagelser af 'forskelle' mellem de to kulturer ikke førte til forenkledede værdidomme, men i stedet vakte hans nysgerrighed. Hans iagttagelser var og er stadigvæk værdifulde, ikke på grund af deres bredde og nøjagtighed, men takket være hans evne til at gennemskue tingene og beskrive dem ligefremt og kritisk. Suenson har efterladt en levende, 'rå' skildring af livet i Japan både på den pompose scene og bag kulisserne i den kaotiske periode lige før shogunatets fald i 1868. Hans beretning er fri for eftertidens 'objektive' fortolkninger og 'bagkloge' forklaringer. Han anede faktisk ikke engang, hvad der egentlig gik for sig på den storpolitiske arena. Ikke desto mindre lykkedes det for hans 'naive' øjne at registrere fænomener og begivenheder med en klarhed, der næppe findes tilsvarende hos andre vestlige skribenter fra samme tid:

»Japaneserne ere det høfligste Folkefærd under Solen ... Man maa ikke troe, at alle disse Komplimenter ere Tegn paa Smigreri eller paa en slavisk og hyklersk Tænkemaade; de ere simple Høflighedsformer, som enhver velopdragen Person iagttager, og som ikke forhindre ham fra frit og bestemt at udtale sin Mening, naar den bliver ham affordret. Japaneseren lader sig sjelden imponere, selv ikke af de høieste af de Personers Nærværelse, og jeg har seet ganske unge Mænd underholde sig med Daimioer (fyrster) og Gorodjoer (rōjū, medlemmer af Ministerraadet) paa samme freidige og ligefremme Maade, hvorpaa de behandlede deres Kammerater og Ligemænd. Paa samme Tid, det læres Ynglingen at agte Rang og Alder, paa samme Tid læres det ham at haandhæve sin personlige Værdighed.«

Det er netop denne type af direkte iagttagelser, der gør Suensons beretning så frisk, pålidelig og overbevisende. Den unge prins Akitakes første møde med europæere skildrer Suenson som følger:

»Jeg ledsagede dem (Admiral Roze og Minister Roches) paa dette Besøg og blev i deres Følge vist ned i en smuk Dampskibssalon, hvor vi fandt Prinds Min-bou-taio (Akitake)

Detalje fra panorama over Yokohama med dansk skib. 1871.

siddende for Enden af et langt Bord, ved hvilket han indbød os til at tage Sæde. Den unge Fyrstes stærkt udprægede japanesiske Ansigtstræk vare langtfra at tiltale vor europæiske Skjønhedssands; han bar paa Brystet tre hvide Kjortler, der betegnede den høieste Rang, og over dem et fint, violetfarvet Klædningsstykke. Den mest iøinefaldende Del af hans Dragt var Benklæderne, som vare af svært, rødt Silketøi, indvirkede med Guld og saa omfangsrige, at de havde Lighed med et Skjørt. I Bæltet bar han sin lille Sabel, medens en Vaabendrager holdt den store opløftet bag hans Hoved. Det var første Gang i sit Liv, at den unge mand var i Selskab med Europæere, og hans Forlegenhed var saa stor, at han under hele Besøget sad saa stiv som en Pind paa sin Stol og neppe vovede at løfte Øinene fra Bordet. Ministeren hilste ham med en kort Tale, der blev oversat af en knælende Tolk, og som Prindsen besvarede ved stammende at oplæse nogle Linier af et skrevet Papir, som han trak frem fra Brystet; derefter gik man over til en Hverdagskonversation, der fra Prindsens Side kun vedligeholdtes ved Enstavelser; The, Piber og Tobak bleve budte om, og Besøget var derpaa tilende.«

Beskrivelsen af den unge, forlegne og ubevægelige prins er enestående på grund af sin detaljerigdom, som ikke findes tilsvarende i japanske optegnelser eller andre steder.

Suenson blev en af de personer, der fik den ære at overvære Roches' og Rozes møde med shōgun Yoshinobu i Osaka-borgen; og ikke nok med det: Han blev også den eneste person, der beskrev mødet på et vestligt sprog. Denne skildring af Yoshinobu er i det hele taget så livagtig og unik, at den hyppigt er blevet citeret af japanske historikere fra min oversættelse til japansk af Suensons »Skitser«. Suenson var altså personligt blevet præsenteret for Taikunen (storfyrste) Yoshinobu, som beskrives på følgende måde:

»Taikun Ouë-sama [Hans Majestæt] var en kraftig Mand paa omtrent tre og tredive Aar; hans Ansigtstræk vare regelmæssige og smukke: en fin, bøiet Næse, en lille Mund med deilige Tænder, et Par kloge, brune, lidt melankolske Øine og en sund, brun Hudfarve. Hans Øine var hverken saa skjævtiliggende eller Kindbenene saa udstaaende, som det i Almindelighed er Tilfældet hos Japaneserne, og Ansigtets fremherskende alvorlige Udtryk oplivedes stundom af et vindende Smil. Midten af Hovedet var som sædvanlig raget, og Baghaarene samlede i en fremadstræbende Pidsk. Han var af Middelhøide, men fuldkommen velbygget, ligesom hans Holdning var fuld af Værdighed og hans Stemme blid og behagelig – kort sagt, han gjorde et fuldstændig kongeligt Indtryk.«

Under den højtidelige modtagelse af de fire stormagters konsulere i borgen i maj 1867 var alle i fuld galla. »Vi have Møje med at gjenkende vore gamle Venner og tilbageholde vor Latter ved Synet af dem, saaledes vare de udstafferede i deres Galadragter, som vi for første Gang saae dem iførte ... Japaneserne syntes forresten selv at finde Dragten ligesaa latterlig som vi; thi de gjorde sig indbyrdes lystige over hverandre og udførte saamange keitede Bukkespring, at det upaatvivlelig vilde have endt med blodige Næser.«

Nok var de embedsmænd, der deltog i den højtidelige ceremoni, iført deres galladragt, men som det altid havde været tilfældet ved sådanne historiske begivenheder,

var der også her mange bipersoner uden for rampelyset. Da Suenson tilfældigvis var en af dem, kunne han være vidne til denne usædvanlige, om end helt naturlige scene inden ceremonien, som hverken Roches eller Roze var i stand til at få øjne på. Suensons beskrivelse af disse kåde japanske embedsmænd er magelos. Men Suenson glemmer heller ikke at notere, at europæerne selv vakte japanernes latter. Suensons beretning afsluttes nemlig med følgende ord:

»Det er haardt at tilstaae det, men vi bleve efterhaanden mer og mer overbeviste om, at Synet af Evropæere, hvor værdigt og imponerende de end optræde, navnlig tjener til at opvække Japanesernes Lattermildhed, og det var under en almindelig Skoggerlatter, at vi sagde Farvel til Osakkas lystige Indbyggere.«

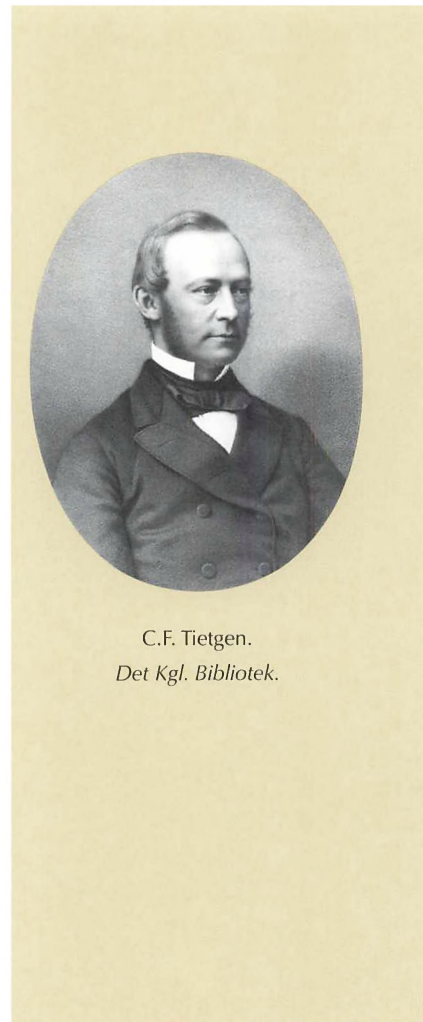
Kejserbrev til danske udsendinge

Suenson var således den første og den sidste dansker, der mødte Japans shôgun. I mellemtiden blev en freds- og handelstraktat underskrevet mellem Japan og Danmark i 1867. Suenson kom hjem til Danmark i 1868, men overtalt af C. F. Tietgen drog han i 1870 atter til Japan for at organisere arbejdet med at udlægge telegrafkabler mellem Vladivostok, Shanghai og Nagasaki.

I takt med, at handelen mellem Europa og Nordamerika forøgedes betydeligt fra midten af 1850'erne, modnedes de økonomiske betingelser for at forbinde dem telegrafisk over Atlanten tilsvarende. Der opstod nemlig situationer, hvor indtjening var afhængig af hurtige og korrekte informationer om markedet; og som en naturlig konsekvens heraf udviklede der sig en skarp konkurrence blandt de virksomheder, der beskæftigede sig med projekter vedrørende telegrafisk forbindelse over Atlanten. En alternativ plan gik ud på at etablere telegrafisk forbindelse mellem Europa og Nordamerika over Beringsstrædet. Kampen om at etablere den første telegrafiske forbindelse over Atlanten var dog blevet vundet af det engelsk-amerikanske firma Atlantic i 1866, og som resultat heraf blev der efterladt en uafsluttet, kostbar telegraflinje midt i Sibirien nær den russisk-kinesiske grænse.

Selv om Beringsstræde-linjen blev opgivet, havde Rusland en anden ambitiøs plan om en vestgående international telegraflinje. For at realisere planen indgik Rusland i en samarbejdsaftale med den danske regering. Her kom så C. F. Tietgen ind i billedet. Projektet blev faktisk begyndelsen på hans egen storslåede plan, nemlig mod øst at udvide den brudte transsibiriske telegraflinje videre til Kina og Japan, og derfra til resten af Asien. Tietgens projekt vandt genklang. I Danmark fik han støtte ikke blot fra den danske regering, men også fra Christian 9. samt fra krigsministeren W. R. Raasløff. Tietgen undfangede drømmen om at sprede et telegrafisk netværk i Fjernøsten i september 1868. Den 5. maj 1869 bekendtgjorde den russiske regering imidlertid sin plan om med egen kapital at bygge den transsibiriske telegraflinje færdig. Lige siden denne dag koncentrerede Tietgen sig om den østgående linje.

Konkurrencen om at få tilladelsen fra den russiske regering til at lægge telegraflinjen til Kina var knivskarp. Under sine forhandlinger med den russiske regering havde Tietgen dog en stærk trumf på hånden; den russiske kronprinsesse

C.F. Tietgen.
Det Kgl. Bibliotek.

Julius Frederik Sick.
Det Kgl. Bibliotek.

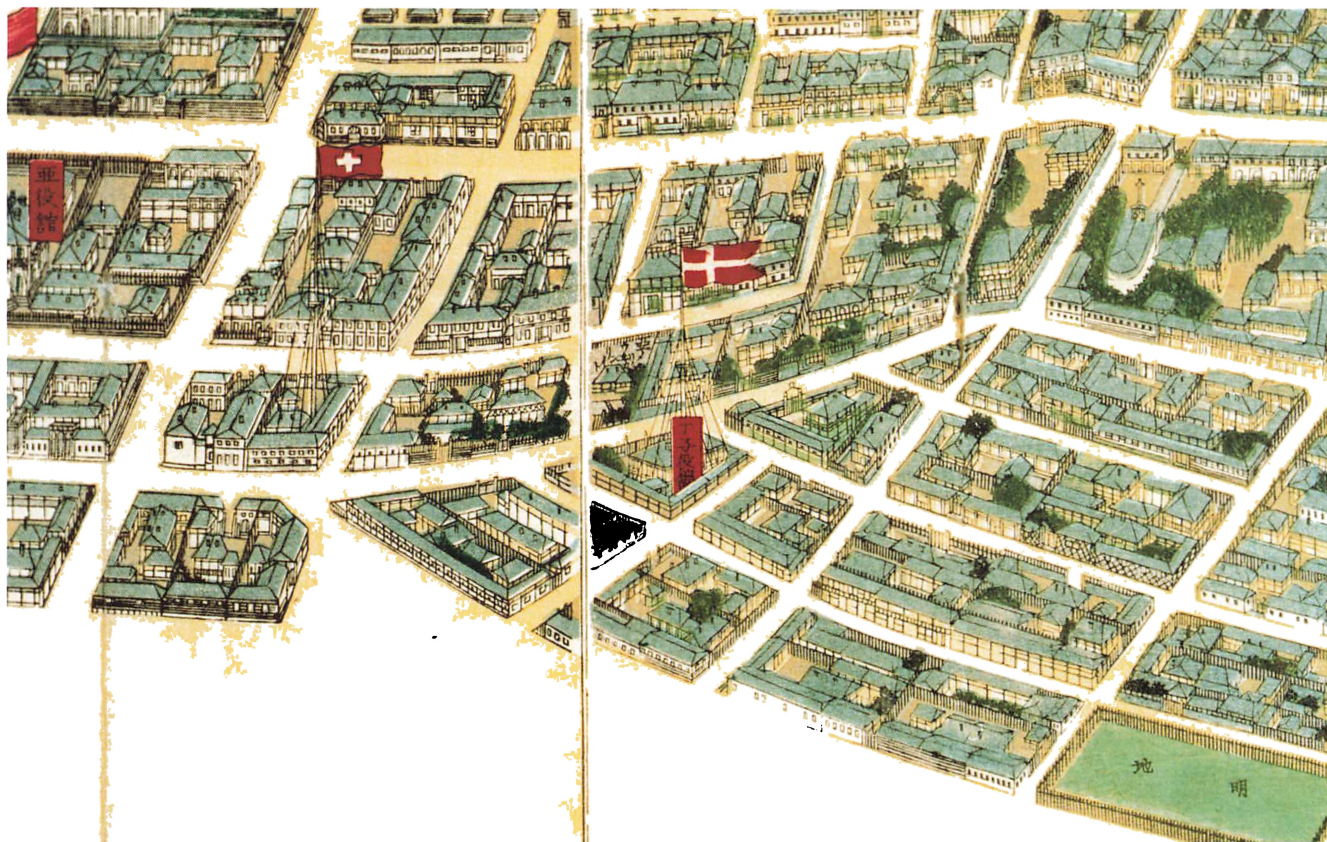
og senere Alexander 3.s dronning, Dagmar, datteren af Christian 9. Og den anden person, der var medvirkende til at skaffe Tietgen det store sejr i Skt. Petersborg, var den diplomatiske veteran, Julius Frederik Sick. Da Sick ikke var sendt til Skt. Petersborg som en diplomat, men som privatperson, kunne han frit udfolde et gammeldags hofdiplomati udenfor de rammer, der var fastsat af Udenrigsministeriet. Sick klarede sig fint i dette miljø. Samarbejdet mellem de to var effektivt nok til at klare den hårde konkurrence i Skt. Petersborg, og 23. oktober 1869 bar anstrengelserne frugt; Store Nordiske Telegraf-Selskab fik den ønskede tilladelse fra den russiske regering.

Selv om Tietgen fik tilladelsen, var det vanskeligt for ham at samle tilstrækkelig kapital til datterselskabet Store Nordiske Kina & Japan Extension Telegraf-Selskab, som officielt blev oprettet 9. januar 1870. Men Tietgen, som udover at være chef for det nye, eventyrlige projekt også var administrerende direktør for Privatbanken, rakte en hjælpende hånd til sin egen virksomhed, der ved fodslen havde alvorlige problemer med kapital. Denne akrobatiske transaktion var bogstaveligt talt den sidste udvej for ham.

Heldigvis fik han opbakning fra Frijs-regeringen, som energisk var i gang med at udfolde den til projektet relevante politik om at gøre telegrafnetværk neutrale under krige. På den baggrund lykkedes det for Store Nordiske at sende kammerherre Sick, som havde været bestyrelsesmedlem lige siden selskabets oprettelse, til Japan og Kina for at erhverve sig retten til at udlægge telegraflinjer i de to lande. Denne gang tog Sick afsted som minister, men samtlige omkostninger blev betalt af Tietgen. Den danske regering gav også sit bidrag, både politisk og økonomisk. Med Tietgens protektor, krigsminister Raasløff, i spidsen, gav den danske regering den nødvendige støtte til Tietgen, idet den stillede dampfregatten *Tordenskjold* til rådighed som kabeludlægningsskib og skaffede en ekstrabevilling til at ombygge fregatten til formålet.

Den 31. marts 1870 blev Sick udnævnt til ekstraordinær befuldmægtiget minister til Japan og blev derved en offentlig person; samme dag trak han sig tilbage fra bestyrelsesposten i Store Nordiske. Sick ankom til Japan 21. juni 1870 og opholdt sig hos E. de Bavier, den danske generalkonsul i Yokohama. Hjulpet af du Bousquet, tolken ved den franske legation, havde Sick adskillige møder med både udenrigsminister Sawa Nobuyoshi og viceudenrigsminister Terashima Munenori. I mellemtiden havde Edouard Suenson sluttet sig til Sick for at assistere ham i Japan. Mens Sick var udsendt af den danske regering, repræsenterede Suenson Store Nordiske. Ifølge Sick var japanerne uberegnelige under forhandlingerne. Han skrev til Tietgen: »*De skiftede Stilling og Holdning som Krystallerne i et Kaleidoskop.*«

Både Sawa og Terashima var ivrige efter at indføre en international telegraflinje i Japan; det ville i sandhed være et symbol på modernisering. Men samtidig var begge japanere vagtsomme og forsøgte at gøre den retting, som Japan måtte give til Store Nordiske, så begrænset som mulig. Sicks forhandlinger med dem gik trægt. Det var nødvendigt at holde fem lange møder i alt for at forhandle en konvention færdig, som bestod af 11 paragraffer og to hemmelige paragraffer. I mødet af 19. september deltog endda vicestatsminister Soejima Taneomi, og forhandlingen om datoen for underskrivning af konventionen, et eventuelt senere

køb af telegraflinjen, samt godkendelsens varighed – blev glødende, idet der fandt heftige ordvekslinger sted mellem Sick og Terashima. Konventionen blev omsider underskrevet dagen efter, den 20. september, som resultat af forhandlingerne, der havde varet over 80 dage. Konventionens gyldighed blev fastsat til 30 år, og derved var Sicks opgave i Japan ført til ende.

Sicks korte ophold i Japan var helt optaget af forhandlingerne, men kilderne giver også et indblik i mennesket Sick. At Sick var en erfaren og dygtig diplomat stod klart lige fra det øjeblik, han ankom til Japan. Formålet med hans besøg var udelukkende at forhandle med den japanske regering og skaffe Store Nordiske en godkendelse til at udlægge telegraflinjer og føre undersøiske linjer op i land, og det skulle han gøre i egenskab af dansk minister. Men 'officielt' sørgede han også for at lade den danske generalkonsul de Bavier meddele både Sawa og Terashima på forhånd, at »formålet med hans besøg var at give beretninger angående nye regler gældende for danske diplomater samt konsulter opholdende sig i Japan.« Allerede dagen efter ankomsten til Yokohama skrev han et brev til Sawa og Terashima og bad om et møde, idet han henviste til sin tidligere henvendelse via de Bavier og tilføjede, at han havde bragt et brev fra den danske konge til kejseren af Japan. Men dette var i virkeligheden et røgslør.

Det japanske udenrigsministerium var på det tidspunkt kun på barnestadiet, når

Panorama over Yokohama. Detalje med Dannebrog. 1871.

今般貴國皇帝沙ヲ專任
 使節任親書齋ニ來進
 信ノ意ヲ陳述シ且后妃皇
 族ノモ亦懇情ヲ表セリ
 命ヌ朕深ク喜悅シ朕亦
 貴國皇帝及后妃皇族
 ノ幸福并ニ國內ノ繁榮
 祈望シ且汝ノ遠洋萬里無
 恙米ヲ使命ヲ達セテ欣
 々

Kejserens svar på den danske konges
brev. Rigsarkivet.

det gjaldt international (vestlig) diplomatisk skik og brug. Den japanske tradition tro, gik japanerne meget op i rang og orden, og netop derfor var man forvirret af den stillingsbetegnelse, der stod på Sicks visitkort – *Envoyé en Mission Extraordinaire de Sa Majesté Le Roi de Danemark au Japon*, og fandt frem til at betragte Sick som »en særligt udsendt minister«. Sammen med den hollandske ministervikar, van der Hoeven, mødte han Sawa og Terashima for at tale om den planlagte audiens hos kejseren, men allerede ved samme lejlighed, inden overrækkelsen af det kongelige brev, begyndte Sick at nævne Store Nordiskes projekt om udlægningen af undersøiske telegraflinjer for på den måde at indlede den planlagte forhandling.

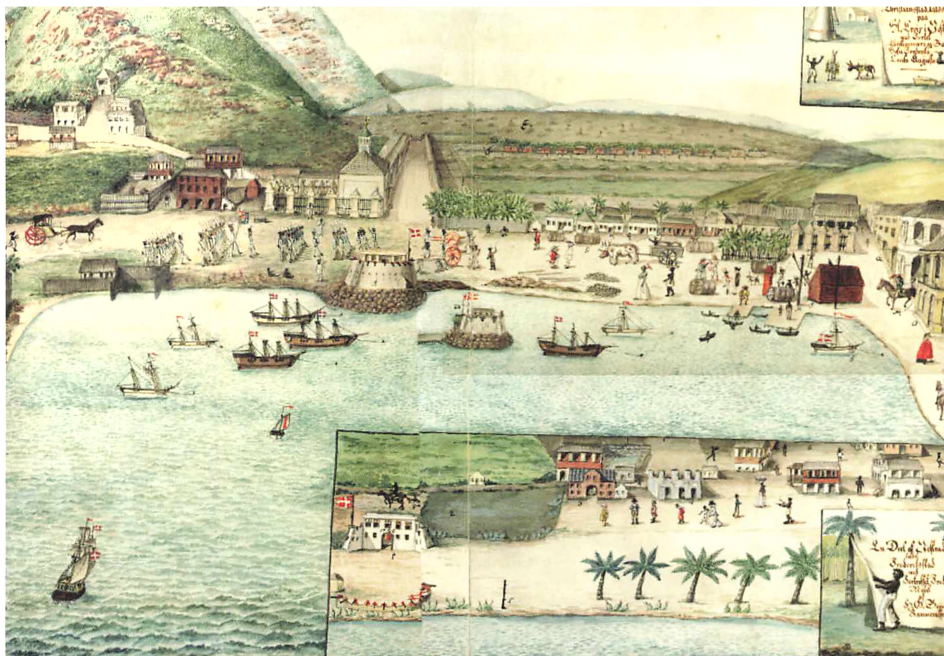
Forskellige formaliteter skulle være i orden, før Sick fik lov til at komme i audiens hos den japanske kejser. Under forberedelserne til audiensen spillede du Bousquet en stor rolle. På Sicks vegne arrangerede han audiensen, som skulle finde sted 7. september kl. 13 på Tokyo-slottet (kejserpaladset). Forinden sendte du Busquet et brev dateret 3. september, til Sick og forklarede om audiensens forløb, idet han vedlagde en tegning over en lille del af kejserpaladset for at vise, hvorhen Sick skulle gå i bygningen. Da Sick ingen eskorterende officerer havde, sørgede den engelske minister Parkes herfor og stillede en vis Peacock og seks engelske kavalierer til rådighed. Audiensen forløb som den skulle. I denne anledning modtog Sick 'kejserlige ord'; han omtalte det med begejstring i sit brev fra Beijing til det danske udenrigsministerium dateret 26. oktober som følger: »*det er første Gang, at Mikadoen har besvaret et Brev fra en europæisk Souverain.*«

Kejserens ord blev givet til Sick som et dokument, og det lod som følger i min oversættelse:

»Kongen af Eders Land have fornyligen udnævnt Eder til en særligt udsendt Minister og ladet Eder til at overrække Os sin ædle Skrivelse og oplæse sin oprigtige Hengivenhed for Os. Desuden have Hans Majestæt beordret Eder til at udtrykke de oprigtige Følelser hos Dronningen og den kongelige Familie for Os. Vi have følt en dyb Glæde derover og Vi bede for Eders Folks Held og Eders Majestæts Lykke saavel som Eders Dronnings og den kongelige Families Lykke. Vi have endvidere følt Glæde over at Eder er helskindet rejst over Havene i Tusinder af Miler hertil og at Eder nu have gennemført Eders Mission.«

Først 15. september sendte Sick et brev til det japanske udenrigsministerium vedr. sit 'egentlige' ærinde i Japan, nemlig udnævnelsen af den hollandske ministervikar van der Hoeven til Danmarks diplomatiske repræsentant i Japan som van Polsbroeks afløser. Som nævnt underskrev han konventionen angående udlægning af undersøiske telegrafkabler 20. september, hvorpå han rejste til Beijing. Missionen var fuldført.

Yoichi Nagashima er ph.d. og lektor i japansk på Asien-instituttet ved Københavns Universitet

FRIE kvinder og SLAVER i Dansk Vestindien

På De Dansk Vestindiske Øer var slaveri var et uomgængeligt aspekt af de lokale samfunds sociale strukturer. Der var slaverne, som næsten alle var sorte, og der var de frie, som næsten alle var hvide. Men frie sorte, fattige hvide og frie kvinder passede ikke rigtig ind i den klare skelnen mellem sorte slaver og hvide herrer. Og det førte til problemer og mange juridiske tvister.

Arbejdssituationer med sukker- og tobaksproduktion fra den tidlige kolonitid i Dansk Vestindien.

Den væsentligste sociale struktur i Dansk Vestindien blev dannet af skellet mellem slaver og frie. Men dette skel stod ikke alene. Hudfarven spillede en afgørende rolle for reproduktionen af slaveriet, fordi den dannede en synlig og simpel organisering af samfundet, som både plantageejere og koloniale embedsmænd opretholdt. Afrikanerne og deres efterkommere skulle helst være slaver og europæerne og deres efterkommere skulle helst være slaveejere. Plantageejerne understøttede opdelingen mellem sorte slaver og hvide frie ved at organisere produktionen af sukker således, at kun sorte slaver udførte det hårde arbejde, som produktionen krævede. Markslaverne, og de var fra 1800-tallets begyndelse primært kvinder, arbejdede 11-12 timer om dagen og endnu mere under sukkerhøsten. Embedsmændene fastholdt disse forhold ved bl.a. at udstede en næsten endeløs række af lokale plakater, som i princippet forhindrede slaver i at formilde deres tilværelse, og som formindskede deres chancer for at slippe ud af slaveriet ved at købe sig fri.

Men på trods af alle forsøg på at skabe, hvad plantageejere og koloniale embedsmænd anså for et *ordentligt* samfund, var der lige fra begyndelsen grupper, som faldt uden for den fine opdeling af samfundets grupper. Frie sorte, fattige hvide og frie kvinder kunne ikke rigtig passes ind i de tydelige grupperinger af sorte slaver og hvide herrer. En hvid kvinde havde i kraft af sin hudfarve stor autoritet i Dansk Vestindien, men hendes køn stemte ikke overens med den status, hendes hudfarve gav hende. Endnu mere kompleks var situationen for farvede kvinder, som var frie og altså i princippet forskellige fra slaverne, men hvis hudfarve og køn begge havde lav status i det vestindiske samfund. Kvinder eller køn udgjorde et særligt tvetydigt område i det dansk vestindiske slavesamfund, og det var der en del slaver, der forstod at udnytte, når de skulle forklare sig i politiretten i Christiansted på St. Croix.

I politiretten var det vigtigt for slaverne, at de præsenterede en historie, som politimesteren og hans betjente kunne nikke genkendende til; en historie der fremstod som en sandfærdig gengivelse af den episode, som politiretten var sammenkaldt for at undersøge. Slaverne blev anset for løgnagtige og utroværdige, og derfor var det ikke nogen nem opgave for dem at fortælle sådan en historie. Slaverne kunne ikke afgive deres forklaringer under ed, hvilket naturligvis var et væsentligt handicap i et retssystem, hvor netop edsafleggelsen dannede grundlaget for at etablere sandhedsværdien af et vidnesbyrd.

Havnepladsen i Christiansted på St. Croix.

Sukkermøllen på St. Croix-plantagen Castle.

Men selvom slaverne ikke måtte aflægge ed, forsøgte de naturligvis via deres vidnesbyrd at overbevise politiretten om, at deres version af historien var den rigtige. Politiretten beskæftigede sig med konkrete hændelser såsom maronage (bortløben), tyveri, overfald og mord, og det satte grænser for, hvad slaverne kunne sige i retten. Det ville for eksempel ikke have hjulpet dem meget at hævde, at slaveriet grundlæggende stred mod menneskelig retfærdighed og værdighed – selvom de mange oprør blandt slaverne i de caribiske slavesamfund vidner om, at mange slaver anså slaveriet for at være en uretfærdig og undertrykkende institution. I stedet måtte slaverne bære sig mere snedigt ad. De måtte udnytte de hvides forestillinger om slaveri, autoritet og, som vi skal se, køn, for at blive hørt i politiretten.

Helena og Nancy Rollin

Her vil jeg give ét eksempel fra en sag, som kom for politiretten i Christiansted i 1821. Sagen kom for retten, fordi slaverne på plantagen *La Reine* havde opført sig opsætsigt. Der er to hovedfigurer i sagen, nemlig slavinden Helena og frimulatinden Nancy Rollin. Lad os for et øjeblik komme så tæt på Helenas forklaring af sagen som muligt. Helenas forklaring blev nemlig nedskrevet af politiskriveren og lyder:

Fremstod negerinden Helena, født på kysten af Guinea, skønnes at være 36 år gammel, som forklarede, at hun i går ved frokosttid kom ind i forvalterens gård til Nancy Rollin for at købe brød, [men] da denne nægtede at have noget, har Comp.[Helena] set et barn med et stykke yams i hånden, [og så] sagde hun: Vel, så giv mig et stykke yams, som jeg ser, det barn

har. Negerinden Magdalena stod i gården og fulgte Comp. med øjnene. Dette foranledigede hende [Helena] til at spørge hende [Magdalena]: Hvorfor hun således passede på hende, og om hun ej kendte hende. Derved kom Comp. i noget klammeri med Magdalena, og derpå kom underforvalteren og trak Comp. ud af gården. Comp. erklærede, at hun ej havde slået eller rørt Nancy Rollin, men skulle hun møde denne noget sted alene vil Comp. prygle hende, fordi hun har udskældt hendes ejerinde, Mrs. Rogers, og sagde, at denne i England førte sig uanstændigt, og i øvrigt nægtede hun, at hun havde forset sig i noget.«

Nancy Rollin var ikke nogen populær figur blandt plantagens slaver. Helenas vidnesbyrd blev støttet af de andre slaver, som var indkaldt af politiretten for at afgive deres forklaring. Slaverne Margretha og Magdalena forklarede, at de og resten af plantagens slaver ville have, at Nancy forlod plantagen, fordi hun satte ondt for dem hos forvalteren, og fordi hun talte dårligt om deres frue og kaldte hende en tæve og en hore. Philibert, en anden slave, støttede de to kvinder og tilføjede, at forvalteren altid havde givet slavesjakket grog, når de var færdige med at hole et sukkerstykke (dvs. grave de huller, som sukkerrørene blev plantet i). Slavinden Penet hævdede, at Nancy havde sagt, at politimesteren kun var »for byen« og intet havde med plantagerne at gøre samt, at forvalteren burde prygle dem alle sammen. Hvis politimesteren fæstede lid til Penets vidnesbyrd, ville han sikkert ikke se med milde øjne på, at hans embedsområde blev så tydeligt underkendt. Endelig fortalte slaven Jonas retten, at Nancy dræbte slavernes fjerkræ, hvis det ved en fejl havde sneget sig ind i forvalterens gård. Der var ikke nogen tvivl, slaverne på La Reine var godt trætte af Nancy Rollin, og de fortalte politiretten, at der ikke ville blive ro på plantagen, før hun var væk. Slavernes klagemål var langt, og det dannede baggrund for resten af den historie, som de præsenterede for politiretten.

I baggrunden har vi altså en den farvede og frie kvinde, som lever sammen med forvalteren. Slavernes påstand var, at hun var ude af stand til at udøve sin autoritet med måde; i stedet for en nådig frue var hun en utålelig trussel mod slavernes velbefindende. Helena var retfærdigvis oprørt over Nancy Rollins mangel på respekt for hendes hvide frue i England, og hun ønskede at forsvare sin frue ved at prygle Nancy, hvis hun fik muligheden. Det er yderst sjældent, at slaver udtrykte vrede mod og voldelige følelser over for frie i politiretten, men det var åbenbart muligt for Helena. Hun havde de andre slavers vidnesbyrd at støtte sig til, og hun rettede sin vrede mod et svagt led i den sociale kæde, nemlig en farvet fri kvinde.

Men her sluttede historien ikke. Nancy Rollin hævdede, at Helena havde slået hende og ønskede, at hun blev arresteret. Og så skete der pludselig noget. En gruppe slaver strømmede til og forhindrede, at Helena blev arresteret. De hævdede alle sammen, at hvis Helena blev arresteret, burde de også arresteres, for de var lige så skyldige – eller rettere uskyldige – som hun: En for alle og alle for en.

Den historie, som slaverne fortalte i politiretten, startede som et verbalt angreb på en på en figur, der rummede tre konkurrerende sociale karakteristika: kvinde, mulat og fri. Men den udviklede sig til kollektiv protest og modstand mod forvalterens ret til at lade Helena afstraffe. Ved at acceptere en kollektiv straf satte slaverne spørgsmålstegn ved, hvem der kunne definere ret og uret på plantagen, og de bevægede sig ud over deres oprindelige klagemål, som var rettet mod en farvet fri kvindes opførsel mod dem og deres frue i England. For at slaverne kunne så tvivl om forvalterens ret til at straffe Helena, var det imidlertid afgørende, at

slavernes historie blev forstået som en sandfærdig fortælling om forholdene på plantagen.

En plantageejer og en kvindelig slave.

Slaver og herrer – kvinder og magt

Slaverne gjorde brug af mange kneb for at overbevise politiretten om, at deres version af begivenhederne var den rigtige. Ud over karakteristikken af Nancy Rollin, hører vi også om en frue i England, som i hvert fald implicit står i modsætning til Nancy. Det er til fruene i England, slaverne viser deres loyalitet. Og det er hende, de respekterer som deres retmæssige »frue«. Ved at inddrage den fjerne hvide kvinde i England, forsøger slaverne at portrættere sig selv som gode slaver – i forhold til hende følger de nemlig slave-herreforholdets uskrevne regel om, at slaven bør udvise respekt og loyalitet over for sin ejer. At de så ikke gør det samme over for Nancy Rollin og forvalteren, ja, det er jo en anden sag.

De caribiske slavesamfundets hvide indbyggere var ikke en homogen gruppe. Nogle ejede slaver, andre arbejdede på plantagerne som forvaltere, bogholdere eller læger. Det samme gjorde sig gældende for gruppen af frie sorte. Nogle var velhavende og ejede slaver, andre var håndværkere og matroser, og kvinderne ernærede sig ofte som markedssælgere, syersker, vaskekoner og husholdersker. Nancy Rollin holdt både hus for og levede sammen med forvalteren på plantagen La Reine.

De forskellige sociale positioner, som de frie indbyggere (hvide såvel som sorte) indtog, betød, at slaverne kunne spille den enes autoritet ud mod den andens, og det var et af de kneb, slaverne fra La Reine gjorde brug af for at fortælle en historie i politiretten, der kunne fremstå som meningsfuld og sand.

Særligt de frie sorte kunne stå for skud. Deres hudfarve stemte jo ikke overens med den ideologiske overbygning, som begrundede slaveriet. Det var en ideologi, som ved det caribiske slaveris begyndelse anså slaveriet som legitimt på grund af slavernes hedenske natur, men som i stigende grad i løbet af 1800-tallet ændredes til at opfatte slaveriet som et udtryk for den afrikanske races underlegenhed. De frie sorte kunne altså stå for skud i slavernes fortællinger i politiretten, men et andet og meget vigtigt kneb, som slaverne brugte, var at slå ned på kvinder. Og så betød det mindre, om kvinden var sort eller hvid.

Hvorfor slog slaverne ned på kvinder i de forklaringer, de gav i politiretten? Svaret er ikke givet, men en del skal søges i de forestillinger om kvinders forhold til autoritet som dominerede Europa i 1700- og 1800-tallet. Det var ikke unormalt, at kvinder blev anset for at være ude af stand til at håndtere magt med måde, og det blev antaget, at de ofte lod sig styre af deres stærke lidenskaber og derfor misbrugte magt, når de havde den.

I rejseberetninger, naturfilosofiske tekster og missionsredegørelser fra Dansk Vestindien hører man kun sjældent om frie kvinder før 1780'erne. I 1780'erne beskrev lægen Paul Isert passioneret, hvor grusomme slaveejere kunne være. Han eksemplificerede dette med en sort, fri, kvindelig slaveejer. Senere i 1790'erne hævdede Hans West, som var rektor på skolen i Christiansted, at hvide kvinder af forfængelighed konkurrerede om at få de smukkeste sorte kvinder som tjenestefolk. Senere i 1820'erne hævdedes det, at hvide kreole kvinder, ligesom frie sorte og jøder, behandlede deres slaver grusomt.

Køn, lidenskab og aggression

En af de væsentligste stemmer i debatten om slaveriet i 1700-tallets slutning kom fra ex-slaven Olaudah Equiano. I hans *Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, The African. Written by Himself* skildrede han sit liv som slave. Mens han var slave, arbejdede Equiano som matros og dannede tætte venskaber med det hvide mandskab ombord. En af de få trusler mod disse venskaber kom fra en hvid kvinde, hans ejers elskerinde, som Equiano gav skylden, da han blev solgt til en anden kaptajn, hvis skib havde kurs mod det uheldsvangre Vestindien. Beskrivelser af kvinders brutale behandling af deres slaver findes i meget af 1700- og 1800-tallets litteratur fra resten af det engelsktalende Caribien. Ofte præsenteredes den særlige forklaring, at hvide kvinder i Caribien blev drevet til at misbruge deres magt, fordi de var jaloux på sorte eller farvede kvinder, som havde promiskuøse forhold til deres ægtefæller.

Det portræt af frimulatinden Nancy Rollin, som Helena og resten af slaverne fra La Reine gav i politiretten, var altså ikke enestående, og der var parallelle historier om kvinders håndtering af slaveriet i den samtidige litteratur om de caribiske slavesamfund. Den danske kolonialadministrations embedsmænd har formodentlig delt de forestillinger om kvinders måde at håndtere slaver på, som blev udtrykt i denne litteratur – måske ikke som en fast overbevisning, men i hvert fald som et billede, de kunne nikke genkendende til. At kvinders passionerede

natur kunne lede dem til at overskride de grænser, som de hvide mente burde herske i forholdet mellem slave og herre, var i nogle tilfælde også bestemmende for den måde, hvide beskrev sorte kvinder på. Sorte kvinder betegnedes af hvide – mænd og kvinder – som rapkæftede og uforskammede.

Da husslavinden Peggy i 1803 klagede til Generalguvernøren over den medfart, hendes ejer havde udsat hende for, var et af vidnerne præsten William Neiles. Han fortalte retten, at han havde kendt »Peggy i mange år og kendte hende som en meget passioneret kvinde. Hendes lidenskaber havde ofte forledt [hende] til uforskammet opførsel imod dem, der over hende havde at befale, dog troede han at lidenskab mere end ondskab havde bragt hende til at tilsidesætte den ærbødighed hun skyldte sin ejer eller den hun tjente.« Kon, lidenskab og aggression var tæt forbundne og blev også brugt af hvide til at forstå og forklare slavers opførsel.

Man må overveje, om slaverne var klar over, at deres historier om uretfærdige og grusomme kvinder ville blive genkendt og forstået af politimesteren og hans betjente? Og om de valgte at fortælle netop de historier, fordi de så havde større chancer for at overbevise deres publikum om, at deres version af begivenhederne

Et senere billede af levevilkårene i Dansk Vestindien under kolonitiden.

Plantagen *Constitution Hill* på St. Croix.

var den rigtige? Svaret kan kun blive spekulativt og må afvente en undersøgelse af de domme, som slaverne fik i politiretten. Men meget tyder på, at slaverne vidste, hvad de gjorde, når de fremhævede frie kvinder i politiretten. Kon var en stærk konkurrent til hudfarve som et middel til at organisere samfundet på. Ligesom hudfarve udgjorde (og udgør) køn en visuel forskel, som kunne udnyttes til effektivt at fremføre kulturelle forestillinger om denne forskels betydning. Politimesteren, hans betjente og de andre koloniale embedsmænd delte sandsynligvis samtidens opfattelse af, at kvinder og autoritet var en farlig cocktail, som ikke gavnede samfundsordenen. Og det brugte slaverne i retten, når de skulle afgive deres forklaringer.

Gunvor Simonsen er ph.d.-stipendiat ved Europauniversitetet i Firenze og har tidligere været ansat på Rigsarkivet

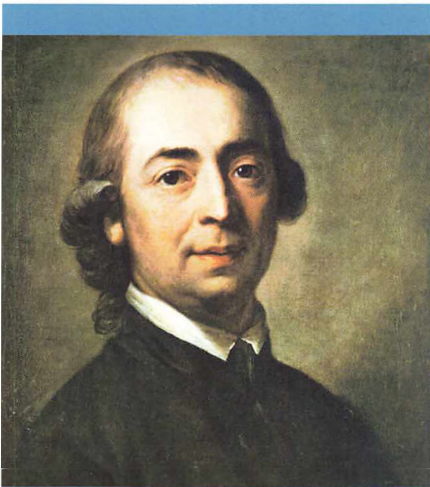

Hvorfor folkekultur?

DANSK FOLKEMINDESAMLING 100 ÅR

I slutningen af 1700-tallet opstod den opfattelse, at ikke kun de dannede, men at alle mennesker havde kultur. De uddannede kaldte ofte de jævne befolkningsgruppers normer og skikke for folkekultur. Lederen af Dansk Folkemindesamling, Palle Ove Christiansen, fortæller om, hvordan det nye perspektiv var med til at gøre almindelige mennesker kulturelt synlige.

Den tyske filosof Johann G. Herder, som i slutningen af 1700-tallet talte om, at der samtidig kunne eksistere forskellige kulturer side om side.

Folkekultur er ikke kun let forståelig eller grov kultur. Men de fleste vil nok mene, at den er meget anderledes, fordi vi er vant til at tænke på kulturen i samfundet som fx eksklusiv billedkunst, ballet eller skulptur. Det vil sige præcis den form for kultur, der i tidligere tider var elitens og senere det voksende borgerskabs særlige udtryk.

For to-trehundrede år siden betragtede eliten i Europa alene deres egne synspunkter, skikke og smagsbegreber som udtryk for civilisationens stade, ud fra hvilke andre verdensdele og andre mennesker blev vurderet. Dannede mennesker var overbeviste om, at denne opfattelse var den rigtige, idet de stort set selv var de eneste, der formulerede sig generelt om etik, holdninger og skønhed.

I 1770'erne hævdede den tyske filosof Johann G. Herder imidlertid, at alle individer var i besiddelse af, hvad vi i dag forstår ved kultur. Han talte ikke med patos om civilisationen eller kulturen, men derimod om menneskelige forskelle – kulturer – i flertal. Det kulturelle var heller ikke noget, der absolut blev udviklet til et stadigt højere stade. Kultur ændrede sig ikke desto mindre, og derfor kunne man iagttage forskellige kulturelle former gennem historien. Og overalt i Europas forskellige landområder eksisterede der tilsyneladende på samme tid indbyrdes forskellige kulturer, uden at man med rimelighed kunne hævde, at den ene var bedre eller finere end den anden. Al oplevelse og vurdering af kultur og æstetik måtte betragtes som afhængig af tid og miljø.

Her formuleredes for første gang det brede og beskrivende kulturbegreb i forhold til den klassiske, værdiorienterede kulturopfattelse. I vort samfund eksisterer begge kulturelle synspunkter i dag side om side, hvad der ikke altid forløber lige lydlost.

Den brede opfattelse af menneskers kultur

En del af de intellektuelle begyndte for et par hundrede år siden at indse, at alle grupper i samfundet havde opfattelser af rigtigt og forkert, nyttigt og unyttigt, at alle for eksempel havde ritualer omkring livets og årets højtider samt sproglige og materielle udtryksformer af æstetisk karakter. Den afgørende forskel mellem eliten og de mere almindelige menneskers kultur var, at elitens i langt højere grad var skriftlig og underlagt modens skiftende præg, mens by- og landalmuens kultur var båret i sproget og mere traditionsbundet. Størstedelen af aristokratiet og det finere borgerskab betragtede ikke de lavere stænders normer, tro og tænkemåder som egentlig kultur, alene fordi denne hovedsagelig var mundtlig.

Herder registrerede selv almindelige menneskers viser på landet i Ostpreussen og kaldte dem for folke-viser. Sammen med de eventyr og sagn, befolkningen i en bestemt egn fortalte, opfattede han dem som den pågældende egns folke-digtning. Han hævdede også, at en befolkning med samme sprog, historie og folketradition udgjorde deres egen nation. Disse initiativer kom i begyndelsen af 1800-tallet til at danne baggrund for romantikkens opfattelse af folk og nation, men der skulle gå næsten 100 år, før Herders syn på folkenes kultur slog bredere igennem. Det skete faktisk først fra slutningen af 1800-tallet, blandt andet ved oprettelse af de stadig populære folke- og frilandsmuseer. Museerne forsøgte at vise almindelige bonde- og håndværkerfamiliers hele livsverdener og blev ofte skabt som modvægt til de samlinger, der kun udstillede de højere stænders kunst og kultur.

Modsætningen mellem det elitære syn på menneskelig kultur og den bredere kulturopfattelse, hvor alle mennesker opfattes som kulturbærere ses i dag tydeligt, når forskellige lande ønsker at præsentere sig kulturelt overfor hinanden, for eksempel på internationale udstillinger. Da vises den elegante, værdiorienterede kulturs produkter i form af malerkunst, litteratur og musik. Udstillerne måler sig indbyrdes efter en ideal kvalitetsskala af international karakter.

Helt anderledes forholder det sig, når kulturforskere som etnografer og kulturhistorikere i de seneste godt 100 år har beskrevet verdens forskellige befolkningsgruppers måder at leve på. Her er spørgsmålet ikke så meget, om den ene eller den anden gruppes kunst eller traditioner er finere eller ældre end de andres, men om hvordan og hvorfor de er forskellige. Sådanne kulturforskere er interesserede i at beskrive menneskenes liv som en form for relative helheder, hvor bestemte emner ikke i forvejen anses for at være mere betydningsfulde end andre. Dette brede og flerperspektiviske kultursyn bygger tydeligvis videre på Herders gamle tanker om forskellige europæiske folkekulturer, selv om forskningen i dag er påvirket af mere nutidige kulturteorier.

I mange år blev det blandt moderne forskere anset for et ideal at have samme respekt for alle kulturformer, som alene burde beskrives i kontrast til hinanden. Problemet med det brede, sammenlignende kultursyn kan dog være, at forskeren i sin tolerance mister sin kritiske holdning til for eksempel menneskelig nedværdigelse eller bestialitet hos en studeret befolkningsgruppe.

I dag er de fleste forskere klar over, at en indbyrdes beskrivende kulturopfattelse ikke må drives så langt, at den fører til kulturel blindhed. Den skal først og fremmest være et redskab til at skærpe opmærksomheden over for kulturelle forskelle og ligheder – og et middel til ikke på forhånd at betragte egne normer som de eneste rigtige.

Silhouetklip af Johann G. Herder og hans kone på den tid, hvor han i sine visioner om de indbyrdes menneskelige forskelligheder hævdede, at alle individer var i besiddelse af, hvad vi i dag forstår ved kultur.

Kronprinds Frederich,
 Chronarving til Danmark og Norge, *x. x.*
 Født 1769 den 29 Januarii. Formælt 1790 den 31 Juli.
 Velsigner Ham, I Folk! Han eders Raar vil sette,
 Da værne om sit Land med vældig Gøddheds Haand,
 Naar han regiere skal som Frederich den Siette
 Da skulde ved sin Arv af Store Fædres Land!

Kronprindsesse Marie Sophie Frederiche.
 Kronprindsesse til Danmark og Norge og Prindsesse af Hessen Cassel, *x.*
 Født 1767 den 28 October. Formælt 1790 den 31 Juli.
 Velsigner haffaa Kronprindsens Gemalinde!
 Hun er i Sind og Dnd sin Moders Moder sig;
 Hun vil hvert Landets Børn ved Gødded sig forbunde,
 Da Folkets Moder vist i Gjerning vise sig.

Eksempel på visuel folkekultur. To primitive træsnit i anledning af kronprins Frederiks og prinsesse Marie Sophie Frederikes formæling 1790, som jævne folk købte for nogle få skilling (*Dansk Folkemindesamling*).

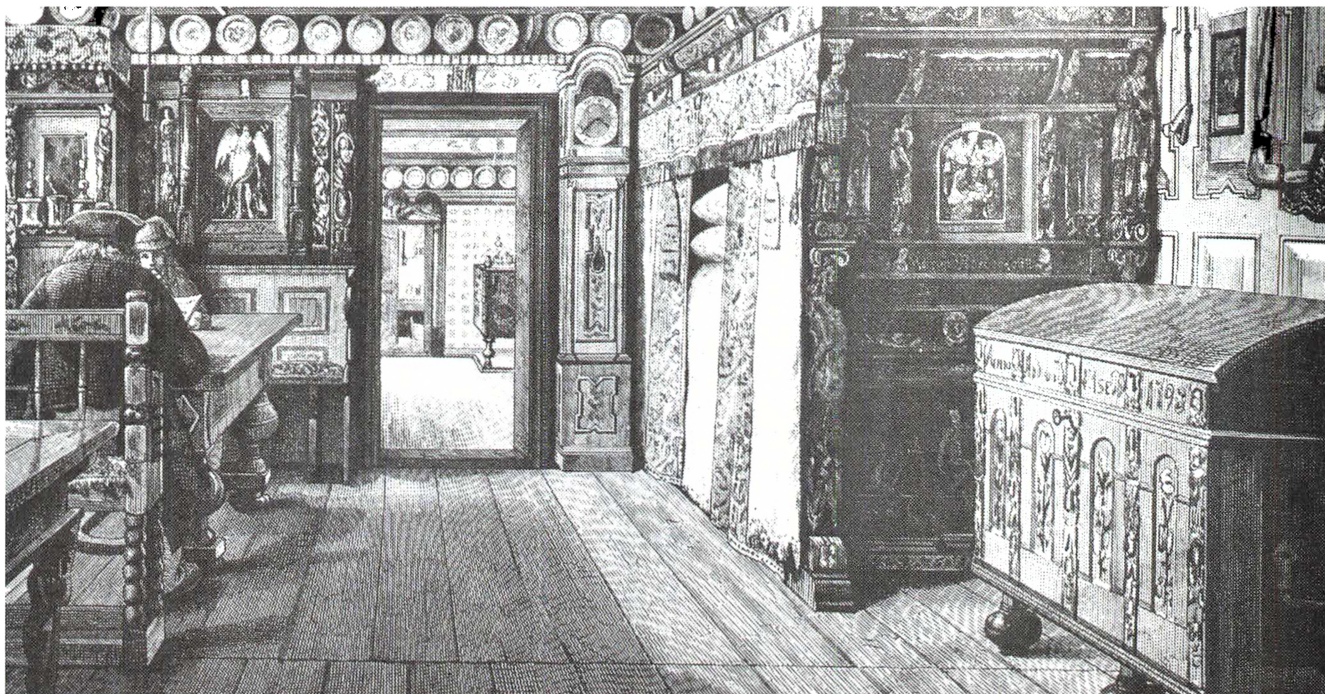
Folket »genopdages« – eller det nye folke-begreb

Moderne mennesker vil sikkert være forundrede over, at den europæiske elite tilbage i renæssancen både dyrkede deres egen kultur og samtidig mere eller mindre levede med i den jævne befolknings kultur. Fine folk som adel, borgere og præster dansede under årets fester i gaderne, tog del i karnevalsoptog, og flere af årets højtidsskikke var næsten alle fælles om. Det vil sige, at eliten i stort omfang var såkaldt flerkulturel. Man deltog på samme tid og uden problemer i forskellige kulturer.

I 1600- og 1700-tallet skete der imidlertid det interessante, at eliten langsomt trak sig tilbage fra den traditionelle folkelige kultur. Folkekulturen blev nu ikke alene set som noget anderledes, men som noget, uddannede folk ikke kunne være bekendt at have med at gøre. Alle mulige negative betegnelser blev taget i brug for at betegne den jævne befolknings nu så åbenlyse barbariske og uhumske skikke, normer og talemåder. Meget taler for, at det særlig er på dette tidspunkt, at eliten tolker forskellen på de to kulturer som en forskel i udvikling, hvor folkekulturen repræsenterer et lavere eller mere dyrisk stade end det, den civiliserede kultur befandt sig på.

Det er tankevækkende, at det netop er i den sene oplysningstid i slutningen af 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet, hvor elitens tilbagetrækning stort set er

gennemført, at den nu »ukendte« folkelige digtning, tro og sagntradition langsomt tillægges ny positiv betydning. Selv oplevede de intellektuelle, at de genopdagede folket. Nu ikke som en snavset, ildelugtende hob, men som repræsentanter for en oprindelig og mere oprigtig national fælleskultur med aner tilbage til middelalder og oldtid. Den moderne nationalisme var undervejs og kaldte tydeligvis på en anden opfattelse af, hvad folk bestod af.

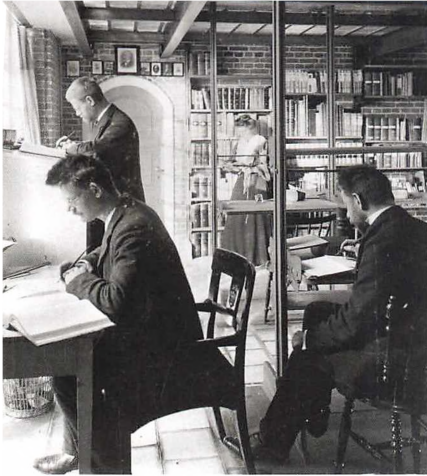
Herder mente, at det kun var hos bønderne med deres traditionsbaserede og ikke skriftpåvirkede hverdag, man kunne gøre sig håb om at finde resterne af den tidligere, oprindelige kultur. Derfor blev almuens eventyr, musik og viser så interessante for romantikkens digtere og forskere. Og derfor blev bønderne i 1800-tallet gjort til kernen i nationen, hvor de tidligere havde været betragtet som nogle gammeldags mennesker, hvis nedarvede vaner og skikke staten i 1700-tallet søgte at ændre, for at landet kunne moderniseres.

Folke- og elitekultur blandes også

Når folkekulturen – eller de forskellige former for folkekultur – i de seneste hundrede år udelukkende har været anskuet som kontrast til elitekulturen, bliver folket imidlertid karakteriseret gennem alt det, eliten ikke er. Flere elementer fra de højere lag er ganske vist »sunket ned« i folkekulturen. Der har de blandet sig med andre kulturtræk, eller mødet mellem de to kulturtraditioner har resulteret i helt nye mønstre. Samtidig har adskillige af folkekulturens anonyme sagn, melodier og billeder givet inspiration til elitekulturens individuelle kunstnere. I dag ser vi blandt andet tendens til, at mange folkelige sproglige udtryk og måder at opføre sig på overtages af socialt højere kredse.

Landbefolkningens boligformer blev som romantiske eksempler på nationens kulturelle rigdom vist frem på udstillinger og i museer i slutningen af 1800-tallet (*Hedebostue på Industriudstillingen i København 1879*).

Dansk Folkemindesamlings personale for omkring 100 år siden. Ved skrivepulten forstander Axel Olrik (*Det Kgl. Bibliotek*).

Filologen Svend Grundtvig – søn af N.F.S. Grundtvig – påbegyndte fra 1843 den systematiske indsamling af folkeminder i Danmark (*Tegning af J. Skovgaard i Dansk Folkemindesamling*).

Modstillingen mellem folke- og elitekulturen har dog været med til at synliggøre folkekulturelle normer og udtryksformer, selv om betegnelsen måske er mindre præcis. I forhold til romantikkens opfattelse af folkekulturen som det oprindelige folks og nationens ældgamle kulturformer ved vi i dag, at befolkningens forskellige kulturtraditioner har undergået stadige forandringer gennem historien, om end ændringerne foregik anderledes og i et meget langsommere tempo end hos de øvre lag. Det er tvivlsomt, om man overhovedet kan finde frem til gamle eventyrs og visers ophavsmænd. Man kan bedst karakterisere folkeviser og eventyr som en slags kollektive produkter, hvor i dag navnløse fortællere, sangere – og bogtrykkere – gennem generationer har både forkortet og fojet til.

Det har tillige altid været vanskeligt at forklare, hvem folket er. I 1800-tallet blev folket af romantikerne stort set betragtet som den ikke uddannede del af befolkningen på landet, som også var langt de fleste. I dag er det sværere at sige, hvem der repræsenterer folket, hvis betegnelsen overhovedet skal have andet end en ren ideologisk mening.

Dansk Folkemindesamling i traditionen

Den nye 1800-talsopfattelse af folket og dets kultur skete nogenlunde samtidig i de fleste europæiske lande. I Danmark har der i forlængelse af denne interesse siden 1814 været udgivet såkaldte folkeminder i bogform, og fra 1843 begyndte N.F.S. Grundtvigs søn, filologen Svend Grundtvig, en kontinuerlig indsamling af først viser og senere andet folkloristisk materiale. Blandt andet på baggrund af Grundtvigs store samling af folkekultur blev Dansk Folkemindesamling oprettet i 1904 som et arkiv og forskningsinstitution til varetagelse af dagliglivets ikke-materielle kulturarv.

Folkemindesamlingen arbejder i dag ud fra, at alle befolkningsgrupper er i besiddelse af kultur. Alle sociale miljøer er af interesse, og ikke kun de landlige lokaliteter, som romantikken var så optaget af. Vi arbejder både med historiske og nutidige forhold, såvel på land som i by. Samlingen omfatter derfor også de seneste 30 års indvandring.

Takket være arkivets ældre samlinger har besøgende adgang til en mængde materiale om særligt jævne folks forestillingsverden, fortælling og myter i gamle dage. Det er stof, som er helt unikt, og som man ikke kan finde andre steder. Det handler om mennesker, som levede på ganske anderledes måder, end de fleste gør i dag. Ofte kunne de ikke selv skrive, og deres kultur blev stort set formidlet i sproget og sangen.

Selvom ordet folkekultur kan være problematisk, fordi det både geografisk, historisk og nutidigt er noget upræcist, vil mange i dag nok indrømme, at det passer rimeligt godt til den form for stof. Begrebet har trods alt været med til at gøre almindelige mennesker kulturelt synlige, hvor deres handle- og talemåder ellers blot blev nedvurderet af de uddannede som ligegyldige eller måske endda direkte frastodende.

*Palle Ove Christiansen er dr. phil.
og direktør for Dansk Folkemindesamling*

Dan H. Andersen:

Mandsmod og kongegunst

En biografi om Peter Wessel Tordenskiold

Aschehoug, 2004. 388 s. 349 kr.

Forfatteren tegner et psykologisk portræt af krigeren, sømanden og mennesket Tordenskiold (1690-1720) – en af de myteomspundne skikkelser i Danmarkshistorien. Bogen tegner også et billede af Danmark under Store Nordiske Krig 1709-20. Her optræder personligheder som Frederik 4., Karl 12. og Peter den Store, og handlingen

går over Skandinavien og Tyskland med afstikkere til Indien, Afrika og Amerika.

Poul Dedenroth-Schou og Vivi Jensen:

Koldinghus

Grænseborg-Kongeslot-Ruin-Museum

Thaning & Appel, 2004. 64 s. 199 kr.

Bogen fortæller historien om Koldinghus fra midten af 1200-tallet og frem til i dag. Der fortælles bl.a. om slottets storhedstid under Christian 3., om Christian 4.s skolegang på slottet, om 1600-årenes krigsødelæggelser, om Frederik 4.s byggeplaner og om oprydningen efter den voldsomme brand i 1808. Historien om Koldinghus efter 1808 er fortællingen om et museum og om mere end 100 års genopbygning, der afspejler vidt forskellige ideer om, hvad man kan gøre med en historisk ruin.

Palle Fogtdal (red.):

Danskere før og nu

274 før og nu fotografier viser parvis, hvordan livet i Danmark har ændret sig i såvel stort som småt i de sidste hundrede år. Fotodokumentar

Palle Fogtdal, 2004. 288 s. 128 kr.

De 274 fotografier er tematisk sat op overfor hinanden, et gammelt overfor et nutidigt, så de to billeder fortæller en

historie så kontrastrig og stærk som muligt. På den måde vises eksempler på den udvikling, danskerne har været igennem i de seneste godt hundrede år. Af temaer kan bl.a. nævnes: hos damefrisøren, på session, danske biler, bryllupsskikke, første skoledag, på badeanstalt, afdansningsbal, lovens lange arm, nybagte studenter, homoseksualitet, i fængsel, høsten skal i hus og nytårsløjer.

Colin Heywood:

Barndom

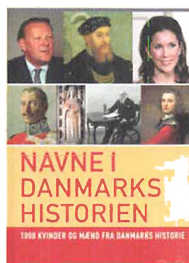
Børn og barndom i Vesten fra middelalderen til moderniteten

Hans Reitzel, 2004. 287 s. 325 kr.

Forfatteren viser, hvordan opfattelsen af børn og barndom gradvist har ændret sig – fra middelalderen og frem til vor tid – i takt med den historiske og sociale udvikling. Med udgangspunkt i kilder fra perioden behandles en række temaer vedrørende børns liv: herunder bl.a. undfangelse, fødsel og amning, leg og legetøj, forholdet til jævnaldrende, forholdet mellem kønnene, børn som arbejdskraft samt uddannelse og skolegang gennem tiderne.

Kurt Villads Jensen, Claus Bjørn, Merete Harding – Gyldendal, Grethe Jensen, Knud J. V. Jespersen, Mogens Rüdiger
Navne i Danmarkshistorien (incl. cd-rom)

Gyldendal, 2004. 352 s. 299 kr.

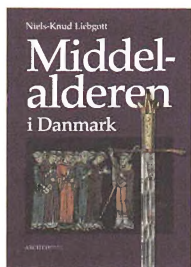

Bogen rummer 1.000 artikler om kvinder og mænd, der hver på deres måde har spillet en rolle i Danmarkshistorien. Lige fra de ældste tider til i dag fortæller bogen om alle danske konger og dronninger samt mange andre af kongehusets medlemmer, militærpersoner og politikere. Også grønlandske og færøske personligheder er repræsenteret. Ud over fyldige biografiske oplysninger har forfatterne givet deres bud på de biografere karakter.

BOGNYT

Niels-Knud Liebgott: **Middelalderen i Danmark**

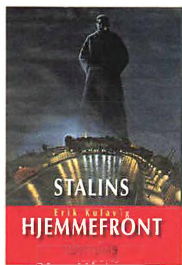
Aschehoug, 2004. 230 s. 349 kr.

Bogen fokuserer på Danmark i perioden ca. 900 til ca. 1400. Det var en periode, der tidligere blev opfattet som en mørketid fyldt med Den sorte Død, armod, trældom, indbyrdes stridigheder mellem kongsemner og kampe mellem konge og kirke. Men det var også en periode med blomstring for kunst og kultur, hvor den gamle lærdom videreførtes, de romanske kirker blev bygget, og det myldrede frem med kunstsatte, som vi stadig beundrer.

Erik Kulavig: **Stalins hjemmefront. 1941-1945**

Syddansk Universitetsforlag, 2004. 239 s. 278 kr.

Den 22. juni 1941 indledte Nazi-Tyskland uden nogen advarsel et storstilet angreb på Sovjetunionen. I bogen skildres hverdagen set fra den menige russers side i årene 1941-45. Forfatteren stiller skarpt på de metoder, det sovjetiske regime anvendte i mobiliseringen til krig, på befolkningens reaktioner herpå og ikke mindst på de enorme menneskelige omkostninger. Samtidig tegnes et billede af en partistat i opløsning.

Bodil Olesen og Jytte Thorndahl: **Da danske hjem blev elektriske 1900-2000**

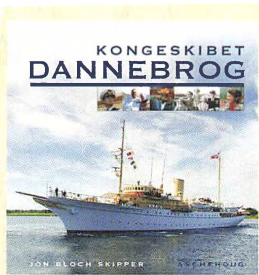
Kvindemuseets Forlag, 2004. 335 s. 245 kr.

Bogen fortæller historien om de elektriske vidundermaskiner – køleskabe, fryserne, vaskemaskiner og støvsugere – der i løbet af sidste halvdel af 1900-tallet blev naturlige hjælpemidler i husholdningsarbejdet. Skiftet fra den traditionelle til den

moderne husførelse var en geografisk og socialt ujævn proces, og i bogen fortælles om, hvem der valgte hvad, hvornår og hvorfor. I en række interviews beretter såvel by- som landbokvinder om vilkårene for den moderne husførelses indtog i sidste halvdel af 1900-tallet.

Jon Bloch Skipper **Kongeskibet Dannebrog**

Aschehoug, 2004. 103 s. 199 kr.

Kongeskibet Dannebrog blev bygget i 1931 og har siden tjent 3 regenter som flydende slot under den kongelige families rejser i det danske rigsfællesskab og i udlandet. I bogen tager forfatteren os med om bord på skibet til et kig ind i de saloner, der både fungerer som officielle repræsentationslokaler og som privat hjem for den kongelige familie. Bogen er rigt illustreret.

SKØNLITTERATUR:

Birgitte Berntsen: **Fremmed af verden** *Biografisk roman om H.C. Andersen*

Hovedland, 2004. 367 s. 298 kr.

En biografisk roman om H.C. Andersen fra fødsel til død og længere endnu, da bogens sidste del rummer de efterladtes tanker og refleksioner under begravelsen i Københavns Domkirke. I romanen tegnes et psykologisk portræt af H.C. Andersen og personkredsen omkring ham. Centralt i romanen står hans ophold på herregården Glorup, hvor han opholdt sig under Treårskrigen 1848-50.

SPØRGE - KASSEN

SPØRGE - KASSEN

ind nede på gulvet i Riddersalen, de skulle blot holde sig bag en balustrade, der adskilte dem fra det kongelige taffel, der stod på en forhøjning.

Fra galleriet og balustraden kunne folk så se et bord dækket med guldservice. Der var to suppeskåle og 12 fade. Omkring bordet sad seks personer, kongen og dronningen på den ene langside, enkedronning Sophie Magdalene og prins Frederik for den ene bordende og kongens to søstre, Louise og Charlotte Amalie for den anden.

Men allerede fra december 1766 havde det været muligt at komme *til bal på slottet*. Christian 7. afholdt maskeballer på Christiansborg, hvortil offentligheden fik adgang. De blev annonceret ved plakater, der meddelte, at kongen ville holde maskebal i Riddersalen på en given dag, og at der var adgang for medlemmer af rangforordningens seks første klasser, de fremmede gesandter, alle officerer samt *Mands-Personer* og *Fruentimmer*. For at komme ind skulle man først afhente billetter på tre angivne dage mellem klokken 9 og 11 og igen fra 1 til 3. Maskeraden begyndte kl. 9 om aftenen, man viste sin billet og blev indladt i Riddersalen. Man skulle beholde sin billet på sig og aflevere den ved udgangen, når maskeraden sluttede kl. 3 om morgenen. I Riddersalen måtte man kun færdes maskeret, men hvis man gik ind i de tilstødende rum, skulle man tage sin maske af. Tjenere og vagter patruljerede i gangene og på trapperne og kontrollerede, at ingen andre end hoffets damer og herrer gik til deres værelser. En vagtrapport antyder, at det ikke var helt nemt at kontrollere, hvem der gik hvor.

I *billetkontoret* blev ført liste over hvor mange billetter, der blev udleveret og til hvem. I listen for maskeballen 29. januar 1771 kan man læse, at der blev udleveret 2.400 billetter, og at deltagerne spændte vidt socialt. Officerer fra Land- og Søetaten, ansatte i kancellierne og rentekamrene, Københavns magistrat, Højesteret og Kunstakademiet havde hentet billetter. De fremmede gesandter fik hver 10. Struensee selv fik 60 og høfdamerne hver 6. Derefter følger alle de private personer, som fx storkøbmanden Fabritius, generalprokurøren Stampe, doktor Abildgaard, etatsråd Suhm, mange familier med døtre, enlige damer og herrer, købmand Jacobsen, madam Hansen, kommerceråd Clausen med kone og børn, i alt 7, maleren Jens Juel, osv. En glimrende lejlighed til at more sig, se på og blive set, stifte bekendtskaber og lave forretninger.

På samme måde blev der holdt Bal paré en Domino i Riddersalen og på Det kgl. Teater. Der blev naturligvis også fusket med billetterne, og folk ventede udenfor, mens andre gik ind og lånte billetter.²

Karen Hjorth
Arkivar, seniorforsker
Rigsarkivet

Bordopdækning fra de fineste hoffer i Europa fra begyndelsen af 1800-tallet.

Litteratur:

Danmark i Fest og Glæde. 3. bd. Tiden 1750-1820. Kbh. 1935.

Nils G. Bartholdy; Paradeslottets hverdag. Kr. Hvidt, Svend Ellehøj og Otto Norn (red.) Christiansborg Slot. Bd. 1, s. 315

Noter

1 Rigsarkivet. Hofetaten. Overhofmarskallatet I N 25.

2 Rigsarkivet. Hofetaten. Overhofmarskallatet I O 26-27.

Den sidste nadver

– om en herskabelig middag
på Skaføgaard i 1894

29. juni 1894 blev der på Skaføgaard på Djursland afholdt en middag. Værten for middagen var den daværende konseilspræsident Estrup, og blandt gæsterne fandt man hele den lokale overklasse, men først og fremmest en række repræsentanter for den danske kongefamilie med Christian 9. i spidsen. Middagen forløb fredeligt og helt efter bogen, men alligevel kan man sige, at i løbet af middagen afsluttedes de store danske jordbesidderes dominans over det danske politiske liv.

Christian 9. (1818-1906) Konge af Danmark. Malet af Hans Christian Jensen (1836-1903) i 1887. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

Anledningen til at afholde middag på Skaføgaard var den 17. danske Landmandsforsamling, som blev afholdt på samme tid i Randers. Danmarks status som landbrugsland gjorde det til en logisk ting, at den siddende konge skulle deltage i Landmandsforsamlingen og dermed understrege den statslige opbakning til landbruget. Landmandsforsamlingerne var en gammel hæderkronet institution. Her forsamledes tusinder af landmænd, grossister, fabrikanter og andre, der på den ene eller den anden måde havde en forbindelse til landbruget.

Kongen var få dage forinden afsejlet på Dannebrog med sine sønner, Prins Valdemar og Kronprins Frederik, og dennes ældste søn, Prins Christian. Ved ankomsten var han blevet modtaget af byens borgmester, den karismatiske bykonge Stemann, Landmandsforsamlingens præsidium, samt naturligvis den gamle konseilspræsident, som ikke blot havde sin hovedresidens, Skaføgaard, tæt ved Randers, men som også var blevet valgt i byen.

Kongen og konseilspræsidenten

I perioden fra den franske revolution og frem til midten af 1800-tallet var der blevet dannet en overordnet forståelse i Europa for, at staternes befolkninger havde en legitim ret til at få indflydelse på måden, staterne blev styret på. Denne udvikling beroede i høj grad på, at den dominerende nationalisme forherligede og dyrkede nationen, som i deres forståelse kunne sammenfattes til folket, jorden og historien.

I den oplyste enevældes storhedstid havde de kloge hoveder talt om, at der skulle regeres for folket, men ikke ved folket. Denne holdning forandrede sig, og omkring midten af 1800-tallet havde mange europæiske stater fået en folkelig repræsentation. Problemet var blot, at man ikke helt kunne blive enige om, på hvilken måde og i hvor høj grad den folkelige repræsentation skulle styre landet.

I perioden efter grundlovens indførelse i Danmark havde den store konflikt i det politiske liv været mellem de nationalliberale, som på et intellektuelt og nationalt grundlag var bannerførere for det nye demokrati, og Højre. Højre havde vel endnu ikke helt accepteret grundlovens præmisser, men længtes stadig tilbage til enevældens dage. Efter nederlaget i 1864 havde de nationalliberale efterhånden udspillet deres rolle, og Højre, der nu ikke længere var modstandere af demokratiet som sådan, fik sig en ny værdig modstander.

Den nye modstander var Venstre, som i 1800-tallets slutning var et parti, der repræsenterede Danmarks bondestand – og det var ikke nogen lille befolkningsgruppe. Bønderne udgjorde det store flertal af Danmarks befolkning, og det var snart klart, at Venstre på et tidspunkt ville opnå absolut flertal i folketinget. I dag ville dette betyde, at Venstre alene ville kunne lave love og kunne udpege regeringen. Lovene havde de også dengang ret til at gennemføre, men udpegningen af regeringen og ministrene var helt op til kongen, som ikke havde megen sympati for det hurtigt voksende bondeparti.

Problemet med et voksende liberalt bondeparti var ikke noget specielt dansk fænomen. En tilsvarende udvikling kunne findes i Tyskland. Jernkansleren, Otto von Bismarck, regerede fra sin regeringstiltrædelse i 1862 stort set uden om de liberale kræfter. Danmarks Bismarck var den jyske godsejer Jacob Brønnum Scavenius Estrup, som var indenrigsminister 1865-1869, og som overtog det fulde regeringsansvar i 1875.

Estrup var blevet født i 1825 som søn af en professor i Sorø. Denne var af en gammel slægt, og herregården Kongsdal var i familiens eje. Estrup havde som ung et dårligt helbred, og for at sikre ham rigelig frisk luft blev han uddannet forstkandidat. I 1852 købte han den fornemme, men noget misligholdte herregård Skafogaard på Djursland. Skafogaard blev opført af Jørgen Rosenkrantz i slutningen af 1500-tallet og er en af Djurslands mange fornemme renæssanceherregårde. Estrup reformerede det gamle gods, og med en særlig forkærlighed for skovbrug forvandlede han Skafogaard til en moderne veldrevet bedrift.

Det er imidlertid ikke som godsejer, at Estrup huskes. Da Estrup overtog regeringsmagten, var hans opgave at sørge for, at kongen i videst muligt omfang kunne beholde retten til at udnævne kabinettet. Problemet var, at venstrepartiet ikke sådan lige havde tænkt at overgive sig. Man gjorde det klart, at hvis ikke man kunne få indflydelse på regeringen, ville man heller ikke levere stemmer til vigtige love – først og fremmest finansloven.

Dette betød, at Estrup, for at kunne regere landet, var nødt til at få kongen til at håndhæve sin ret til at udstede provisoriske (midlertidige) finanslove. På den måde kunne landet regeres, skatter inddrives og løn udbetales, men det gjorde ikke Estrup til en populær mand. I 1885 forsøgte en yngre, let sindsforvirret mand, at skyde Estrup på åben gade. Attentatet mislykkedes og var ironisk nok medvirkende til at forøge den gamle konseilspræsidents popularitet i de senere år.

Jacob Brønnum Scavenius Estrup (1825-1913). Konseilspræsident 1875-1894. Malet af August Jern-dorff (1846-1906) i 1895. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

Estrups politiske liv var en lang kamp. Han kæmpede imod parlamentarismen, han kæmpede for Københavns befæstning, og han kæmpede imod indførelsen af indkomsts-katten. Han vandt mange af sine slag, men det blev omkring 1890, hvor også Bismarck blev tvunget til at trække sig tilbage, efterhånden tydeligt, at Estrups person var blevet det alvorligste problem for muligheden for mere fredsommelige politiske forhold i Danmark. Ingen vidste dette bedre end Estrup, som ved flere lejligheder havde udtrykt ønske om at kunne trække sig tilbage til Skaføgaard og hellige sig driften af herregården. Kongen var imidlertid ikke villig til at indgå kompromis og skifte Estrup ud, men i sommeren 1894 måtte selv kongen indse, at Estrups dage som regeringschef var talte.

Således var kortene givet, da Christian 9. i juni 1894 rejste med Dannebrog fra Toldboden i København med kurs mod Randers, hvor han skulle besøge Landmandsforsamlingen og Skaføgaard.

Forberedelserne til rejsen

At gennemføre et kongebesøg krævede en del forberedelser og en del diplomati. Kongeskibet skulle udrustes og gøres sejklar. Der skulle indkaldes mandskab og bestemmes, hvem der skulle deltage i rejsen. Man skulle lægge program og sikre, at kongen besøgte de vigtigste steder, og at ingen følte sig mere overset end allerhøjest nødvendigt. Det var hofmarskallet under ledelse af hofmarskal Lovenskjold, der udførte dette arbejde i samarbejde med Landmandsforsamlingens præsidium og Randers by.

Det første, man skulle finde ud af, var naturligvis, hvem der skulle med på rejsen. Ud over kongen og hans to sønner og hans barnebarn talte rejsefølget blandt andet indenrigsminister H.E. Hørring og Hofmarskal Lovenskjold. Til opvarnting og til andre praktiske formål havde man, ud over tjenestegørende adjutant, hoffouren og andre embedsmænd med faste pligter, ti personer, der enten i civil eller i uniform skulle assistere rejseselskabet. Fx inkluderede selskabet to arbejdsmænd uden livré (uniform), som skulle arbejde i sølvkammeret på rejsen. Det var et stort selskab, men der var også meget, man skulle nå.

Store dele af programmet var givet på forhånd. Kongen ankom til Randers den 28. juni om morgenen. Efter en pompøs modtagelse begav kongen sig til Amtmandsboligen, hvor han blev modtaget af byens og omegnens spidser. Eftermiddagen den 28. blev brugt på Landmandsforsamlingens udstillinger, hvor kongen blandt andet uddelte præmier, og om aftenen skulle der være gallafest, hvor alle notabiliteterne skulle mødes. Så langt var programmet uproblematisk og forløb uden større problemer, når man ser bort fra en repræsentant for en af højreaviserne, som mødte op til gallamiddagen i følge med en letlevende dame og i beruset tilstand. Denne episode fyldte meget i venstreaviserne men har nok næppe spillet nogen større rolle for besøget som helhed.

Programmet for fredag den 29. juni var lidt sværere at få på plads. Man havde allerede tidligt fundet ud af, at formiddagen skulle bruges på besøg på diverse velgørende institutioner i Randers by, hvor kongen blandt andet benådede en tyveridømt ung pige. Eftermiddagen skulle ifølge de tidligste programudkast benyttes til et eller flere besøg på »omegnens« herregårde. Der var fra forskellige side blevet foreslået Frijsenborg ved Hammel, Tjele ved Viborg og Skaføgaard på Djursland. At nå et besøg på alle tre herregårde ville selv i dag med moderne

Skaføgaard. Fotograferet af museumsleder, ph.d. Niels Peter Stilling. Fra *Danmarks Slotte og Herregårde* s. 101. Politikens Forlag, 1998.

biler være et overordentlig ambitiøst projekt, og i 1890'erne kunne det slet ikke lade sig gøre.

Frijsenborg blev hurtigt udelukket, men først 26. juni bestemte man sig til, hvorvidt turen skulle gå til Tjele eller til Skafogaard. Tjele var en oplagt kandidat, da Landmandsforsamlingens præsident Lüttichau var godsejer på Tjele. Denne havde dog gjort opmærksom på, at hans hustrus skrantende helbred muligvis kunne være et problem i forbindelse med et besøg. Om det er denne undskyldning, som senere blev trukket tilbage, der var årsagen til, at man valgte Skafogaard, kan man naturligvis ikke sige. Det var vel også oplagt, at kongen, når han alligevel var i Jylland, aflagde sin tro og loyale konseilspræsident et besøg.

Det var naturligvis nødvendigt at skaffe transport mellem Randers og Skafogaard. Derfor udstedtes 28. juni »Ekstratogordre No 999«, hvori der udkommanderedes et tog, som skulle befordre kongen fra Randers til Pindstrup og retur samme aften klokken 10. Afgang fra Randers var klokken 13.45, og man ankom til Pindstrup klokken 14.25. Der blev givet besked om, at rejsen skulle være inkognito, hvilket vil sige, at man ikke skulle flage og hilse på stationerne på ruten. Der var dog alligevel blevet gjort lidt ud at turen, og de medrejsende journalister bemærkede især flagningen på Gammel Estrup, hvor man kunne se et bronzetårn beklædt med Dannebrog komme til syne over skoven.

Ved ankomsten til Pindstrup Station blev man modt af vogne og heste fra Skafogaard. Dernæst gik turen igennem en af de smukkeste egne på Djursland frem til herregården, hvor man blev modtaget i borggården. I borggården var opstillet et militærorkester, som formodentlig har været 14. dragonregiments musikkorps. Mens musikken spillede, blev de fornemme gæster bænket og beværtet af husets tjenere. Ud af regnskaberne for rejsen kan man se, at kongen har været endog meget tilfreds med betjeningen. Alene på Skafogaard gav rejseselskabet 200 kr. i drikkepenge. At det var mange penge, kan fx ses af, at ekstratog med personale og alt tilhørende kun havde kostet 158 kr.

Billede øverst til venstre. Rekonstruktion af middagen 29. juni 1894. Foto fra udstillingen *Kongeligt kobber og overklassens måltider 7. maj - 24. august 2004* på Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum.

Fotograferet af Kirsten Nijkamp.

Billede øverst til højre. Butler i Estrups livré. Uniformen bærer Estrups initialer (IE) på knapperne og har formodentlig været i brug til middagen 29. juni 1894. Foto fra udstillingen *Kongeligt kobber og overklassens måltider 7. maj - 24. august 2004* på Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum.

Fotograferet af Kirsten Nijkamp.

Satire fra ugebladet *Ravnen*. Satiren er en kommentar til de gentagne rygter om Estrups snarlige afgang. Det Kgl. Bibliotek.

Middagen

Da gæsterne var ankommet, kunne middagen begynde. Forberedelserne på Skafogaard må have været særdeles hektiske, da man kun havde få dage til at lave og skaffe mad til de 30 fine mennesker. Men alle avisreportager melder samstemmende, at middagen forløb problemfrit. En journalist skrev endda, at om middagen var der intet interessant at berette. Dette hang sammen med, at flere liberale aviser havde skrevet, at i forbindelse med kongens besøg på Skafogaard, ville det blive bekendtgjort, at Estrup ville træde tilbage.

Dette skete ikke, og således kunne Socialdemokraten 30. juni lidt hånligt skrive om Venstrepressens råben ulven kommer: »Først skulde han gaa lige efter Forliget. Saa fik han paa Kongens Fødselsdag en Kareth, som sangvinske Folk troede han skulde køre hjem i. Saa sagde man: Den 11. Juni gaar Estrup af. Og nu sagde man: Naar Kongen besøger Estrup ved Landmandsforsamlingen, vil der høres vigtigt politisk Nyt. – Det nyt, som Telegrammet melder, er kun det, at Estrup vedblivende nyder Kongens Gunst og Bevaagenhed.«

Det er nu ikke helt sandt, at mødet var begivenhedsløst. I Ditlev Tamms anbefalingsværdige biografi om Estrup fortælles det, at undervejs i middagen rejste kongen sig og takkede Estrup for lang og tro tjeneste og udtrykte håb om, at

Estrup ville blive på sin post, så længe han levede. Estrup slog i sin takketales dette spørgsmål hen og sagde, at det skulle drøftes nærmere, når de var vendt tilbage til København. Kongen gav derefter Estrup et vink, og de satte sig udenfor på en bænk ved søen. Hvad de præcist talte om vides ikke, men Tamm vurderer, at Estrup ved denne lejlighed har forklaret kongen, at hans forbliven som konseilspræsident ikke længere gavnede deres fælles sag.

Efter middagen blev kongen fulgt til Pindstup Station af Estrup og dennes svigersønner. Derfra gik turen tilbage til Randers, der til lejligheden var illumineret. Kongefamilien overnattede på Dannebrog, og næste dag gik turen tilbage til København.

En betydningsfuld middag?

Det er altid meget svært at vurdere, hvornår en historisk begivenhed er betydningsfuld, og hvornår den i højere grad er en del af en større og vigtigere udvikling. 7. august 1894 var det slut for regeringen Estrup. Det var helt afgjort ikke middagen 29. juni, der gjorde, at Estrup-regeringen faldt, men begivenheden sammenfatter mange aspekter af den udvikling, som førte til Estrups fald.

Kongen besøgte Landmandsforsamlingen, som ikke var en bondeforsamling, men som dog alligevel repræsenterede en ny magtfuld klasse af jordejere, der i højere grad end tidligere tiders adelsmænd var en klasse i splid med sig selv. Ved den 16. Danske Landmandsforsamling var kongen blevet mødt med venstredemonstrationer, men i Randers var konflikterne skjult, og besøget foregik i en forsoningsånd. Dernæst tog kongen og hans efterfølgere til Skaføgaard, hvor de blandt andet mødtes med repræsentanter for de jyske godsejere med Estrup i spidsen. Under middagen måtte Estrup, der nu kunne forudse sin undergang, berolige sine omgivelser og forklare, at kun gennem hans afgang kunne sagen fremmes.

Med Estrups afgang mistede de danske jordejere den sidste bastion for deres magt over det danske samfund, og dermed banedes vejen for det moderne samfund. Sikkert er det, at hele denne udvikling blev fortættet i slutningen af juni 1894 med kongens besøg på Landmandsforsamlingen i Randers og ved hans deltagelse i 'den sidste nadver' på Skaføgaard.

Litteratur

Ditlev Tamm, *Konseilspræsidenten – Jacob Brønnum Scavenius Estrup 1825-1913*, Gyldendal, København 1996.

Asser Amdisen, *Kongeligt kobber og overklassens måltider 7. maj –24. august 2004 – Katalog*, Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum, Auning 2004.

Kilder

Rigsarkivet, Hofmarskallatets arkiv, Hoffourerens dagjournal fra 1.1 1893 til 25.7 1894

Rigsarkivet, Hofmarskallatets arkiv, Papirer vedr. kongens rejser K.28, Læg vedr. »Hans Majestæt Kongens Reise til Randers/: i anl. Af den 17. danske landmandsforsamling/: og besøg på Skafføgård«.

Asser Amdisen er cand.mag. og museumsinspektør ved Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

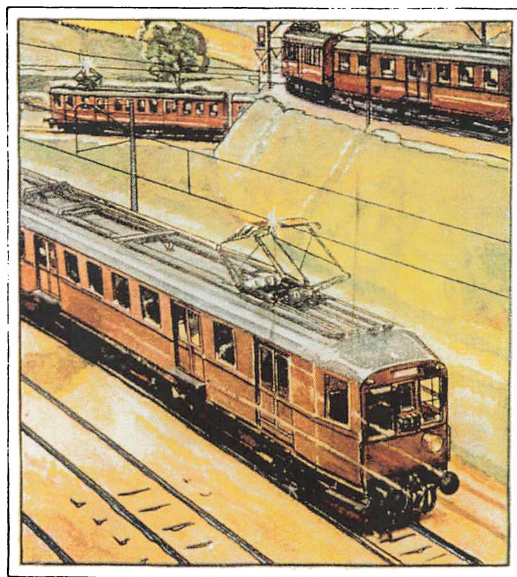

S-TOG TIL ODENSE

– særudstilling om københavnsk nærtrafik
på Danmarks Jernbanemuseum

Det var begyndelsen på en trafik revolution i København, da den første S-bane blev åbnet den 3. april 1934. Planen var masser af hurtige tog på faste minuttal i den vigtigste del af døgnet; hensigten var, at store menneskemængder hurtigt og effektivt kunne komme på arbejde, i byen og til skov og strand. Den første S-banestrækning var Frederiksberg – Vanløse – Hellerup – Klampenborg. Senere samme år fulgte København H – Hellerup og København H – Valby. Nettet når nu så vidt som Koge og Frederikssund, og en ny ringbane er under udvikling med nye trafikknudepunkter.

til
Skov og Strand og Sø

af Odin, damplokomotivet fra 1847, og man kan stige op i en gammel dobbeltdækkervogn og få et indtryk af en tur til Klampenborg og Dyrehaven i 1890'erne. Der er en dieselmotorvogn, og der er motorvogne af de første to generationer af S-tog. Desuden er der modeller af alle de fire generationer af S-tog, som har kørt. Der er en helt ny og meget flot model af Oresundstoget, og der er modeller af de nu snart udrangerede røde vogne fra regionaltrafikken. Undervejs er der masser af film, fotos, tegninger og malerier.

På 70-året for åbningen af den første S-bane præsenterer Danmarks Jernbanemuseum særudstillingen »København på skinner«. Udstillingen handler ikke kun om S-tog, men om københavnsk nærtrafik i almindelighed. Der vises træk af udviklingen lige fra åbningen af landets første bane, København – Roskilde i 1847, til bygningen af Flintholm station netop nu.

Udstillingen fokuserer på de vogne og lokomotiver, som har kørt i det københavnske. Man kan studere en model

Udstillingen »København på skinner« kan ses frem til den 31. juli 2004. Museet er åbent alle dage kl. 10-16. Entre kr. 40 for voksne og kr. 16. for børn.

21. juni til 8. august kan man køre med Triangeltoget eller damptog med skovvogn på museet, daglig kl. ca. 11.00-15.30. Det er gratis, når entreen er betalt.

Illerup Ådal – fjendens ansigt

Krigsbytte fra jernalderen

I efteråret 2003 åbnede Moesgård Museum dørene for en ny og omfattende udstilling af fund fra de berømte våbenofringer i Illerup Ådal ved Skanderborg. Udstillingen er nu en del af museets permanente udstilling om Danmarks oldtid.

Siden 1950, da de første fund blev gjort i Illerup Ådal, er der udgravet 15.000 genstande, som er dele af en jernalderhærs udrustning. Efter mange års forskning er det nu muligt at forklare de enkelte genstande og deres funktion og at rekonstruere krigernes udrustning.

Illerupfundet omfatter flere forskellige ofringer, men den ældste fra omkring 200 e.Kr. er langt den mest omfattende. Omkring 1.000 krigere på mere end 50 store skibe sejlede fra Norge og Vestsverige ned mod den jyske østkyst. De gik i land og blev slået; deres udstyr blev herefter ofret i Illerup Ådal som tak for sejren. Det er dette udstyr, som nu udstilles og forklares på Moesgård Museum.

Den store mængde fund har sat forskerne i stand til at tegne et usædvanlig detaljeret billede af de slagne krigere og den offerhandling, der fandt sted i Illerup Ådal i en fjern fortid. Da flere af genstandene, fx sværdklinger, sværdophæng og mønter, er romerske, er fundet samtidig et vidnesbyrd om en tæt kontakt til det mægtige Romerrige; det skandinaviske område var for 1.800 år siden en aktiv del af den historiske udvikling i Europa.

I udstillingen er stemningsfulde malerier af den svenske kunstner Roj Friberg med til at understøtte fortællingen om de dramatiske begivenheder.

Moesgård Museum

8270 Højbjerg

Moesgård Allé 20

Telefon 89 42 45 01

www.moesmus.dk

moes-info@moesgaard.hum.au.dk

I NÆSTE NUMMER:

King Kong Karlsen og frygten for et nyt Christiania

I 1970'erne og 1980'erne frygtede man blandt lokalpolitikere over hele Danmark, at besættelser som fristaden Christiania skulle brede sig. I Århus besatte unge slumstormere i 1981 Høegh Guldbergs Gades Kaserne. Dette var ikke blot et kort, men markant punkt i den århusianske BZ-bevægelse, men også et vigtigt punkt i nedbrydningsfirmaet Kingo Karlsen A/S's historie. 35 kilo sprængstof og to kraner med tunge jernkugler sørgede dog for, at det århusianske BZ-eventyr blev kortvarigt. Arkivar Kenn Tarbensen fra Erhvervsarkivet i Århus fortæller dele af virksomhedens spændende historie.

Kongelige middage

I dette nummer af Siden Saxo har arkivar Karen Hjorth i spørgekassen skrevet om kongelige middage. Dette svar følger Siden Saxo op på og fortæller om etableringen af et kongeligt dansk hof, herunder indkøbene til slottets køkken og forberedelserne til de store royale middage.

Åbningstider på Statens Arkivers læsesale

Rigsarkivet:

Mandag til lørdag kl. 9.00 til 16.00.

Fra 2. maj til 31. august, mandag til fredag kl. 9.00 til 16.00.

Landsarkiverne:

Tirsdag til lørdag kl. 9.00 til 16.00.

Lørdagslukket fra 2. maj til 31. august.

Erhvervsarkivet:

Mandag til fredag 9.00 til 16.00 (hele året).

For Statens Arkiver som helhed – Rigsarkivet, Landsarkiverne og Erhvervsarkivet – er læsesalene lukket på søn- og helligdage, Påskelørdag, lørdag efter Store Bededag, fredag efter Kristi Himmelfartsdag, 1. maj, Grundlovsdag, i dagene fra 23. december til 2. januar – begge dage inklusive – samt forudgående lørdag, hvis denne er sidste åbningsdag før jul.

Dansk Data Arkiv:

Dansk Data Arkiv har ingen egentlig læsesal. Brug af arkivets materialer foregår bl.a. via bestilling af undersøgelser m.m.

FRA ARKIVETS GEMMER

Falskneri i fængslet

LARS B. STRUWE, ARKIVAR, RIGSARKIVET

I Danske Kancellis gemmer finder man megen korrespondance om skoler og skolelærere. Men skolelærer Rasmus Nielsen Bryggers sag er mildest talt ikke en normal sag. Den findes da heller ikke i journalerne for de kontorer, der gennem tiden har taget sig af skolesager, men et helt andet sted. Den findes nemlig blandt justitssagerne.

For rigtig mange danskere var 1810'erne og 1820'erne en hård tid. Statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge påvirkede stærkt den enkelte borger i Danmark. Rasmus Nielsen Brygger havde en dårlig økonomi og havde stiftet en uoverskuelig gæld. En sidste udvej blev for ham at udnytte sine evner som kalligraf og efterligne 5-rigsdalersedler.

Disse falske sedler bragte han med til marked, hvor han søgte at bruge dem. Imidlertid gik det galt på Skanderborg marked, hvor han blev tilbageholdt. Hans sag endte ved Højesteret, der afsagde dødsdom. At slå falsk mønt eller trykke falske sedler har altid medført meget strenge straffe. I Danske Lov stod følgende om falskmonteri: *Understår sig nogen at slå nogen mønt uden Kongens Forlov, eller i nogen Måde at forfalske Kongens Mønt, han bør straffes på ære, liv og gods.* Denne lovens strengeste straf blev dog rutinemæssigt sendt til udtalelse hos Danske Kancelli, der indstillede til Kongen, at Rasmus Nielsen Brygger blev benådet, og at han resten af sine dage skulle udføre strafarbejde i Viborg Tugts hus.

Inden da nåede han dog at udfærdige en række ekstra falske sedler. For at sikre sig, at han var alene om falsknerierne, og at han ikke havde nogle medskyldige, satte man Rasmus Nielsen Brygger til at udfærdige en række falske sedler i fængslet. Disse viste sig at have samme imponerende høje kvalitet som de, man havde beslaglagt hos ham. I Danske Kancellis forestillinger til Kongen findes en række af disse falske sedler bevaret, idet de blev fremsendt som bilagsmateriale til sagen.

